

Savaş Hazırlayan Barış Konferansı: Londra Konferansı

A Peace Conference in Preparation for War: The Conference of London

Bülent Kara*

Özet

Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında İtilaf Devletleri'nin Osmanlı ülkesini işgal girişimleri Anadolu'da yeni bir mücadele devrini başlattı. Bu mücadele, işgalci devletlere ve onlara karşı tepkisiz kalan Osmanlı yönetimineydi. Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde başlayan Ulusal Direniş tam bağımsızlık istiyor, Sevr Antlaşması'nı reddediyordu. Ulusal Direniş, amaca ulaşabilmek için kendisini savaş meydanlarında kanıtlamalı, yeni barış görüşmelerinde kendisini göstermeliydi. Türk ordularının I. İnönü Savaşı'nı kazanmasıyla yeni bir sürece girildi. Müttefikler Londra Konferansı'nın yapılmasına karar verdi. Londra Konferansı barış adına düzenlenmiş gibi açıklanmıştı, ancak içinde yeni savaş düşüncelerini barındırıyordu. Londra Konferansı, Türkiye Büyük Millet Meclisi için çok yönlü bir imtihan sürecini başlatmıştı. Mustafa Kemal Paşa için TBMM'nin konferansa tek başına gitmesi, Osmanlı Hükümeti'nin saf dışı edilmesi önemli idi. Ancak bu acaba sadece konferansa yönelik bir düşünce mi idi? Müttefiklere Misak-ı Milli ilkelerinin kabul ettirilmesi ise başlı başına bir sorundu. Konferans süreci, TBMM'deki milletvekillerine gelecekte kurulacak Türk Devleti'nin ve siyasal değişimlerin sinyallerini verme adına Mustafa Kemal Paşa açısından büyük bir fırsat olacaktı.

Anahtar Kelimeler: Londra Konferansı, Mustafa Kemal Paşa, Bekir Sami Bey, Lloyd George, Türkiye Büyük Millet Meclisi.

Abstract

The attempts of Entente Powers in invading the Ottoman territory following the Armistice of Mudros ushered a new era of struggle in Anatolia. This struggle turned against the invading powers as well as the Ottoman government, which remained indifferent towards the former. The National Struggle initiated under the leadership of Mustafa Kemal Pasha sought for full independence, and denied the Treaty of Sèvres. In order to attain its goal, the National Struggle had to demonstrate itself on battlefields and distinguish itself during future peace talks. The victory of the Turkish armies in the First Battle of İnönü turned the course of events into a new direction. The Entente Powers now decided to organize the Conference of London. It was announced that the Conference of London was arranged for the sake of peace; yet, it entailed new designs of war. The Conference of London launched a multi-faceted process of ordeal for the Turkish Grand National Assembly (TGNA). For Mustafa Kemal Pasha, exclusive representation of the TGNA in the Conference and putting the Ottoman govern-

* Yrd.Doç.Dr. Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, e-mail:bkara@ahievran.edu.tr

görsel

Akademik
Bakış

143

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

ment out of action was important. But was that idea merely confined to the conference in question? On the other hand, procuring the endorsement of the Entente Powers for the principles of National Pact constituted a problem in itself. The conference process would be a great opportunity for Mustafa Kemal Pasha for indicating the TGNA deputies the signs of the future Turkish State as well as the prospective political transformations.

Key Words: *The Conference Of London, Mustafa Kemal Pasha, Mr. Bekir Sami, Lloyd George, The Grand National Assembly of Turkey.*

Giriş

İnsanlık tarihi adeta savaş ve barışlarla yazılmış ve yazılmaktadır. Savaş, esasen hiç kimsenin arzu etmediği, fakat bazen de kaçınılmadığı ya da kaçınmadığı bir durum olmaktadır. İster haklı isterse haksız nedenlere dayansın, her savaşın sonunda bir barış vardır. Barış, kolay bir kazanım değildir. Bazen barış antlaşmalarının içinde, bazen de daha barış koşulları görüşülmeden yeni savaşların hesabı vardır. Türk Kurtuluş Savaşı Türklerin kaçınmayacağı meşru bir savaştı. Türk Milleti'nin özgür olarak varlığı ya da yokluğu bu savaşın sonucuna bağlıydı. I. Dünya Savaşı'na katılıp birçok cephede çarpıştıktan sonra yenilen Osmanlı Devleti, Wilson Prensiplerine de inanarak barış umudunu yitirmemiş¹ ve Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamıştı. Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktığında Yunan kuvvetleri İzmir'i yeni işgal etmiş, kısa bir süre sonra Batı Anadolu'nun bereketli topraklarında daha fazla yer ele geçirmenin cazibesine kapılmıştı.²

Bütün bu gelişmelerin yaşandığı dönemde İstanbul Hükümeti'nin ve padişahın, işgaller karşısında ne eli kalkmakta, ne de sesi yükselmekteydi.³ Anadolu illerinde Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları tarafından şekillendirilen bir mücadele azmi oluşmaya başlamıştı. Her tarafta gittikçe artan tepki seslerinin yanı sıra mücadele için kurulan Müdafaa-i Hukuk, Reddi İlhak ve Muhafaza-i Hukuk Cemiyetleri vardı.

Anadolu'da gelişen bu mücadele ruhunun bileşkesi, Ankara'da TBMM'ni ortaya çıkardı. İstanbul Hükümetinin yanında şimdi Anadolu'da da

¹ M. Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk le Beraber*, I, Ankara 1988, s. 212- 213. (Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas Kongresi'ni Açış Konuşması); Mahmut. Goloğlu, *Sivas Kongresi*, Ankara 1969, s. 65.

² Mustafa Kemal Paşa, ülkenin içinde bulunduğu durumu: "İtilaf Devletleri, ateşkes antlaşması hükümlerine uymayı gerekli görmüyorlar. Birer uydurma nedenle, İtilaf donanmaları ve askerleri İstanbul'da. Adana ili Fransızlar; Urfa, Maraş, Antep İngilizlerce işgal edilmiş. Antalya ile Konya'da İtalyan birlikleri, Merzifon'la Samsun'da İngiliz birlikleri bulunuyor..." sözleriyle tasvir etmiştir. M. Kemal Atatürk, *Nutuk-Söylev*, I, Ankara 1986.

³ Sultan Vahdettin: "Ağzımızı açalım, bağıralım; sesimizi yükseltelim, ama elimizi kaldırmayalım." diyor. *Salahi R. Sonyel, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, I, Ankara 1987, s. 60; Mahmut Bolat, "Genel Hatlarıyla Atatürk Dönemi Türkiye'nin İkili İlişkileri", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, C. 7, S. 1, (Haziran 2006), s. 47-48.

yeni bir hükümetin ortaya çıkması, egemenliği meşrulaştırma mücadelesini getirdi. TBMM Hükümeti'nin Kurtuluş Savaşı boyunca ortaya koyduğu mücadele bir tarafa, Londra Konferansı'nın gerçekleştirilmesinde devletlerin, hükümetlerin, parlamentoların, politikacıların hesapları ve amaçları daha karmaşık bir durum arz etmiş, burada da diplomatik bir mücadele verilmişti. Dolayısıyla Londra Konferansı inceleme konusu olarak ele alınmış, imzalanan ikili anlaşmalar esas itibarıyla konunun dışında tutulmuştur. Bahsi geçen incelemenin, TBMM açısından uluslar arası ilişkide bir kırılma noktası özelliği taşıyan I. İnönü Savaşı ile başlatılması uygun görülmüştür. TBMM ordularının Batı Cephesi Komutanı İsmet (İnönü) Bey, İnönü bölgesinde Yunan ordusuyla yaptığı savaşı 10 Ocak 1921'de zaferle sonuçlandırdı.⁴Bu zafer sonrasında Müttefikler, Sevr Antlaşması'nı⁵ yeniden gözden geçirmek için⁶ Londra'da düzenleyecekleri konferansa İstanbul ile Ankara Hükümetlerini birlikte çağırma kararı aldı. Bu karar 26 Ocak 1921'de Osmanlı Hükümeti'ne bildirildi.

Müttefiklerin bu kararı Osmanlı Hükümeti ile TBMM arasında yeni bir siyasi çekişme sürecini başlattı. Londra Konferansı, tarihte bir "barış" görüşmesi olarak yerini almıştı. Ancak, konferansın resmi görüşmelerine Türk tarafının daha katılımı gerçekleşmeden Müttefik ve Yunan Temsilciler arasında geçen konuşmalar bu konferansın barıştan çok yeni bir savaşa hizmet edeceği izlenimini vermekte idi. Müttefiklerin barış görüşmelerinde takip ettiği bu politikanın anlaşılabilmesi, bu devletlerin Türkiye üzerindeki beklentilerinin çok yönlü olarak ele alınması ile mümkündür. Bu çok yönlü ele alış karmaşık gibi görünse de aslında bir o kadar da basittir. Temelde uzun ve orta vadeli çıkar çatışması vardır. Psikolojik tahlile muhtaç sözler, yaklaşımlar söz konusudur.

Londra Konferansı'nda Türkiye'ye Yönelik Hesaplar

Sevr Antlaşması'nın⁷ bazı maddelerini değiştirmek ve bu şekilde Türklere kabul ettirmek Londra Konferansı'na katılan Müttefiklerin ortak duygusu olmuştu. Amaçtaki farklılıklara rağmen Londra Konferansı, TBMM Hükümeti, Osmanlı Hükümeti, İngiltere, Fransa, Yunanistan ve Japonya'nın katılımıyla gerçekleşti.⁸Japonya, Londra Konferansı'nın yapılması konusunda bir girişimde bulunmadığı gibi konferans sırasında da herhangi bir etkinlik göstermedi. İngiliz politikasının Türkiye'ye yönelik hesaplarında önemli değişikliklerin ya-

⁴ M. Kemal Atatürk, *Nutuk-Söylev*, II, Ankara 1986, s.732-734; E. Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, I, Ankara 1994, s. 270-271.

⁵ Seha L. Meray, O. Olcay, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri. (Mondros Barışması, Sevr Antlaşması, İlgili Belgeler)*, Ankara 1977, s. 47-56.

⁶ Konferans teklifi İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzondan gelmiştir. Bkz., Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, IV, İstanbul 1991, s.33.

⁷ Sevr Antlaşması teklifinin görüşüldüğü Şurayı Salanat'ta Padişah ayağa kalkarak kabul ettiğini göstermiştir. Bkz. Sadi Borak, *Atatürk'ün Gizli Oturumlarda Konuşmaları*, İstanbul 2004, s.163.

⁸ M. Cemil Bilsel, *Lozan*, I, İstanbul 1995, s. 404.

gazi

Akademik
Bakış

145

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

pılmasında ABD Başkanı Wilson'un kalıcı bir barışın için "Wilson Prensipleri"⁹ ya da "on dört nokta" olarak bilinen açıklamaları etkili oldu. ABD eksenli "inzi-va" politikası ise İngiltere'ye uluslararası arenada belirleyici rol oynama şansını verdi. Lloyd George'un Sevr Antlaşması sonrasında barış adına yeni bir düzenleme ihtiyacı duymasının başka bir nedeni de Türk Kurtuluş Savaşı'nın her geçen gün etkisini artırması oldu. Lloyd George'un Anadolu ve Mezopotamya için planları vardı ve bu planın gerçekleşmesi Türklerin sindirilmesi hesapları üzerine kurulmuştu. Türkleri sindirme görevini ise Lloyd George'un hayranlık duyduğunu¹⁰ söylediği Yunanlılar üstlenmişti. İngiliz Başbakanı Lloyd George'un Türkiye ile ilgili hesapları tutmamıştı ama diğer müttefikleriyle karşılaştırıldığında koltuğu en sağlam olan da o idi. İngiliz Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Sir Eyre Crow'un Mustafa Kemal Paşa'nın Bolşevik baskısından bunaldığı ve İtilaf Devletleriyle anlaşma yapmak isteyeceği yönündeki tespiti, Türk-Sovyet görüşmelerinin İngiliz yöneticilerince, muhtemel bir Türk-Sovyet yakınlaşması olarak algılanması ve bunun "olağan olmayan tehlikeli bir ittifak" olarak değerlendirilmesi İngiliz politik yaklaşımını ifade ediyordu. Fransız Başbakan Aristide Briand'ın; "Mustafa Kemal, karşı çıkarsa (Konferansa) ilımluların yardımından yoksun kalır. "Aşırı ve ılımlı Kemalisteri" birbirinden ayırırız."¹¹sözleri ise Müttefiklerin ortak bir düşünceydi. Aralarındaki anlaşmazlıklara rağmen egemenlikleri altında tuttıkları bazı İslam topluluklarında Cemiyet-i Hilaliyye¹² gibi örgütlenmelerin ortaya çıkması yine ortak bir Müttefik sorunuymdu ve bu sorun da konferansın toplanmasında etkendi.

Lloyd George, bir taraftan barış temin etmeye çalışırken öte taraftan Yunanistan'ı o kadar desteklemekteydi ki, Lord Curzon eşine gönderdiği mektupta dahi bu taraftarlığa değinme ihtiyacı duymuştu.¹³ İngiltere, konferansa Ankara'yı davet ederek Anadolu'da bir böl-yönet taktiği uygulamak arzusundaydı. Bu arzu aynı zamanda "...Rusları kendileriyle bir ittifak imzalamaya"¹⁴zorlayacaktı. Yunanistan'da Venizelos hükümeti devrilmişti. Ancak Lloyd George sayesinde perde arkasından yine Yunan politikasına yön vermeye devam ediyordu. Lloyd George'un konferans sürecindeki politikası Anadolu ile sınırlı değildi. O, müttefikleri olan Fransa ve İtalya'yı yeniden yanına çekmek niyetindeydi. Lloyd George, olası bir Yunan başarısının, müttefik

görsel

⁹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, Ankara 1986, s.138-139.

¹⁰ Hayranlık duygusunu Venizelos'un kişiliği ile de bütünleştirmiş olan Lloyd George, Venizelos için: "Yunan ırkının Perikles'ten bu yana yetiştirdiği en büyük devlet adamı" demiştir; Sonyel, *a.g.e.*, I, s.36.

¹¹ Sonyel, *a.g.e.*, s.119-120. Salahi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, II, Ankara 1991, s.119-120.

¹² Tansel, *a.g.e.*, IV, s.33. Irak'taki işgalci İngiliz kuvvetlerine karşı savaştan, Şerif Hüseyin Ailesini istemeyen ancak Osmanlı Hükümeti'ni kabul ettiğini açıklayan geniş tabanlı bir oluşum.

¹³ Sonyel, *a.g.e.*, s.127; Lord Kinross, *Atatürk Bir Milleti Yeniden Doğuşu*, (Çeviren: Necdet Sander), 1990 İstanbul, s. 313.

¹⁴ Sonyel, *a.g.e.*, s.124.

yakınlaşmasını yeniden gerçekleştireceğine inanıyordu. Böyle bir inanca sahip olduğu için de Fransa ve İtalya Sevr Antlaşması hükümlerinde değişiklikten bahsederken, o, küçük ama hedefi büyük Müttefiki Yunan Hükümetiyle bu değişim isteklerine kulak asmadı ve kendi politikasını sürdürmeye devam etti.

Fransa ve İtalya'nın takip etmiş olduğu politikanın değişiminde seçimler sonrasında her iki ülkede yeni hükümetlerin işbaşına gelmesi etkili oldu. Fransa'nın takip ettiği politikanın değişiminde, Versailles Antlaşması'na Almanya'nın gelişimini kısıtlayıcı yönde maddelerin konulması konusundaki isteğinin İngilizler tarafından desteklenmemiş olması oldukça etkili oldu.¹⁵ Olası bir Yunan başarısı İngilizlerin işine yarayacaktı. Çünkü Anadolu ile ilgili politikayı belirlemede başat güç İngiltere idi.

Türk dostu Fransız gazeteci Pierre Loti, Fransa'nın takip ettiği politika ile ilgili eleştirilerde bulunmuştu. Loti'nin eleştirilerinde yer verdiği konular: Kilikya bölgesi eninde sonunda Türklere bırakılacaktır. Bu durumda Fransız Hükümeti'nin burada asker bulundurması, kaynak akıtması ne içindir? Fransa bir İngiliz oyunu sonucunda Kilikya'ya yönelmiş ve kendini hesaplamadığı bir ateş çemberinin içinde bulmuştur, şeklinde özetlenebilir. İçeriği ifade edilen bu eleştirileri tasvip edenlerin sayısının Fransa'da hızlı bir şekilde artması, yeni hükümetin ve halkın o güne kadar izlenen politikaları bu çerçevede sorgulamaya başlamasına neden olmuştu. Fransa'ya göre; Kilikya'da gerçekleşen çatışma ortamından kurtulmanın yolu Sevr koşullarının değiştirilmesine bağlıdır. Önemli bir İslam nüfusunu kontrolü altında tutan Fransa'ya karşı İslam dünyasından gelen tepkiler de bu sorgulamanın artmasında etkili oldu. Örneğin Fas'ta; "İstanbul ile birlikte tam bir Türkiye isteriz. Yoksa devamlı bir barış sağlanamaz ve barut tütmekte devam eder."¹⁶ yönündeki sözlerin yanında, "Asitane'nin Türklerin başkenti ve Hilafetin makarrı kalması için" bir çok yerde olduğu gibi oruç tutulup dualar edilmişti.¹⁷

Cemil Mardam'ın,¹⁸ anılarında kullandığı, "Biz Fransa'yı istediğimizi hep açıkladık ama manda idaresi istemiyorduk."¹⁹ sözleri emperyalist oyunun nasıl oynandığına açıklık getirdiği gibi, İslam dünyasının Fransa'ya ateş püskürmesindeki nedeni de belirtiyor. Kilikya'daki başarısızlığına rağmen Mustafa Kemal Paşa'dan taviz koparabileceği umudunu yitirmeyen²⁰ Fransa, Venizelos'un iktidardan uzaklaştırılması sonrasında "adeta galip iken mağlup çehresine"²¹ bürün-

¹⁵ Sonyel, a.g.e., s.94.

¹⁶ Tansel, a.g.e., IV, s.31.

¹⁷ Orhan Koloğlu, *Gazi'nin Çağında İslam Dünyası, (1919-1922)*, I, İstanbul 1994, s.168.

¹⁸ Cemal Paşa, Cemil Mardam'ı idama mahkûm ettirmiş ancak, Mardam, o sırada Fransa'da olduğu için bu cezadan kurtulmuştu. Koloğlu, a.g.e., s.171.

¹⁹ Koloğlu, a.g.e., s.171.

²⁰ Sonyel, a.g.e., s.118.

²¹ Gotthard. Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, (Çeviren: Cemal Köprülü), Ankara 1991, s.218-219.

dü. Fransa'nın bir an önce Türklerle bir anlaşma yapma arzusu içerisinde olduğu gözden kaçmıyordu. Bekir Sami Bey'in kendi başına Aristide Briand ile imzaladığı anlaşma sonrasında Aristide Briand'ın İtalya'nın Paris Büyükelçisi Kont Bonin ile 12 Mart tarihinde yaptığı görüşmede bu anlaşmadan çok memnun kaldığını ve İtalya'nın da bir an önce böyle bir anlaşma yapmasını salık vermesi dikkate değer bir durumdu.²² Bu konuda, İtalya'nın da Fransa ile "işbirliği" halinde olduğunu ve Ulusal Direnişçilerle yapacağı bir anlaşmayla özellikle Karadeniz Ereğlisi'nde imtiyaz elde etme beklentisi içerisinde bulunduğunu öğrenen Lord Curzon, şaşkınlığını: "*feci bir iflas*"²³ olarak belirtmişti.

Kont Sforza'nın; Müttefiklerin hak ve çıkarlarının ihmal edilmemek koşuluyla bir uzlaşma ile ve Türk sorununun Ulusal Direnişçilerin de yandaş olacakları bir anlaşmayla halledilebileceği yönündeki sözleri ise İtalyan hükümetinin yaklaşımına açıklık getirdi.²⁴ Müttefiklerin "*hak ve çıkarlarını koruma*" şartını ortaya koyan Kont Sforza'nın bu beklentiler içerisinde Ulusal Direnişçilerle nasıl ve ne şekilde anlaşabileceği ise başlı başına bir sorundu. İtalya'nın Müttefikler içerisinde üvey evlat muamelesi görmesi ve kendisine bırakılacağı sözü verilen topraklara Yunan kuvvetlerinin çıkarılmış olması, İtalyan politikasının değişim sürecini hızlandırdı. İtalyan politikasındaki bu değişim ise Ulusal Direnişçilere önemli avantajlar sağladı. İtalya'nın Müttefiklerine ve özellikle de Yunanlılara karşı tepkili olmasında Sevr Antlaşması'nın koşulları önemli rol oynadı. Sevr Antlaşması'nın Yunanistan'ın durumunu kuvvetlendirdiğine inanan İtalyan Dışişleri Bakanı Kont Sforza, daha anlaşma günü olan 10 Ağustos'ta İtalyan Parlamentosu'nda yaptığı konuşmasında: "*İtalya, Türk Milleti gibi şanlı bir maziye ve tarihe malik bir milletin tahakküm altına girmesi manasını tazammum edebilecek bir şekli hiçbir vakit kabul ve tasvip etmeyecektir. İtalya'nın arzu ettiği şey, Türkiye'nin hakimiyetine, tamamiyetine riayet etmek suretiyle iktisadi sahada Türklerle manevi ve maddi bakımlardan işbirliği yapmaktır.*"²⁵ dedi. Yakın Doğu'da kalıcı bir barışın temini için güçlü bir Türkiye'nin varlığından yana olan²⁶ İtalya, İslam dünyasını kışkırtan koşulların da Sevr Antlaşması'ndan çıkarılmasını istedi. Londra Konferansı'nın ve Anadolu işgal politikasının önemli bir temsilcisi olan Yunanistan oldukça karmaşık bir durumdaydı. Venizelos, Yunan ülküsü Megali İdea'nın gerçekleştirilmesi yolunda ırkdaşları nazarında bir başkahramandı. Kral Konstantin sürgünde de olsa Venizelos'un önemli bir muhalifiydi. Bu dönemde Yunan Kralı Aleksandr kan zehirlenmesinden öldü. Venizelos, tahta çıkma teklifini sürgündeki Kral Konstantin'in üçüncü oğluna götürdü, fakat prensten babasının dışında kimseyi kral ola-

²² Sonyel, a.g.e., s.136.

²³ Jaeschke, a.g.e., s.219.

²⁴ Sonyel, a.g.e., s.119.

²⁵ Tansel, a.g.e., s.32.

²⁶ Sonyel, a.g.e., s.95.

rak tanımayacağı cevabını aldı. Böylece Yunan halkı bir seçimle karşı karşıya kaldı. Seçimler çok büyük bir anlam kazandı. Halk vereceği kararla Kral ya da Venizelos'u seçecekti. Kralın kazanması Venizelos'un durumunu sarsacaktı... Bu beklentiler içerisinde 15 Kasım'da gerçekleşen seçimde, Venizelos'un kendisi dahi parlamento dışında kaldı. Seçim yenilgisi sonrasında yakınları tarafından dile getirilen bir dikta rejiminin kurulması teklifi ile karşılaşan Venizelos: "*Megali İdea'nın dörtte üçü gerçekleşmiş bulunuyor ama Yunan halkı daha büyük bir Yunanistan istemiyor; 1897'nin Yunanistan'ını istiyor. Başlarına ne gelirse ona layıktırlar.*"²⁷ şeklindeki açıklama ve hayal kırıklığına uğramış bir ruh yapısı içerisinde Yunanistan'ı terk etti.²⁸

Yunan halkı, bir anlamda Venizelos'un kanlı siyasetine "*küçük ama onurlu bir Yunanistan*" sözleriyle onay vermemişti fakat şu da bir gerçektir ki, Megali İdea'dan da vazgeçmemişti. Kral, bu galibiyetle yetinmedi ve bir plebisit istedi. Haklı olarak yerini sağlamaştırarak sürgünden dönmek amacındaydı. Müttefikler, daha işin başında Yunan halkına bir gözdağı vermek ve onları tehditle sindirmek, yönlendirmek niyetinde olduklarını aşağıda belirtilen notayla ortaya koydu: "*Müttefiklere karşı hareketiyle harp içinde bu devletlere güçlükler ve büyük zararlar vermiş olan bir hükümdarın tekrar Yunan tahtına getirilmesi, onun hareketinin Yunan Milletince tasdiki manasına gelecektir. Bu hadise, Müttefikler ile Yunanistan arasındaki münasebetlerde iyi olmayan yeni bir vaziyet doğuracak ve bu halde üç hükümet, bu vaziyeti düzene koymak için ne yolda hareket etmek lazım geleceği meselesinde tamamı ile serbest kalacaktır.*"²⁹

Müttefik notasıyla yetinmeyen İngiliz Hükümeti, işi daha da ileri götürüp Kralın seçilmesi durumunda Yunanistan'a yapılan parasal desteğin kesileceği kararını resmi olarak Yunan Hükümeti'ne bildirdi.³⁰

Kralcıların, hazırladıkları seçim programında kullandığı; Anadolu kendilerine önerile bile kabullenmeyecekleri, onu fethetmek için yarışmayacakları, Anadolu'nun ellerine geçirmek istemedikleri bir yük, bir sömürge olduğu, sınırları bir savaşa dayanacak kadar güçlü olmayan Yunanistan'ın yabancı unsurların yaşadıkları geniş bölgeleri yönetecek güce sahip olmadığı, ordunun silahtan arındırılması gerektiği³¹ yönündeki söylemleri, yeni yönetim ile Müttefik notası arasında bir çelişki oluşturdu. Ancak, hükümeti kuran Ralis'in Müttefik Devletlere gönderdiği; eski hükümetin bütün söz verimlerinin yeri-

²⁷ Sonyel, a.g.e., s.104.

²⁸ Venizelos perde arkasında Lloyd George ile oyununu sürdürdü. Bkz. Sonyel, a.g.e., s.124; Gott-hard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922)*, I, Ankara 1989, s.129.

²⁹ Bilsel, a.g.e., s.26.

³⁰ Andrew Mango, *Atatürk. Modern Türkiye'nin Kurucusu*, (Çev: Füsun Doruker), İstanbul 2007, s.362.

³¹ Sonyel, a.g.e., s.103.

ne getirileceği ve İtilaf Devletleriyle uyum içerisinde olunacağı yönündeki resmi bildirim, yeni dönemde izlenecek politikanın ne olacağına açıklık getirdi.

Yunanistan'ın Londra Konferansı'na katılma ve İngiltere ekseninde bir politika sergilemesinde; Kral Konstantin'in yeni yönetimin meşruluğunu Müttefiklere onaylatma arzusu etkili olduğu gibi, Kral taraftarı bazı sürgün ve zenginlerin, Türk-Yunan savaşını sürdürmesi halinde "*İngiliz nüfus ve vesaitinin*" devam edeceği yolundaki telkinleri de etkili oldu. Dökülen onca kana rağmen "*savaş ya da toprak kazancı*" fikri Yunan halkının hala benimsediği bir politikaydı ve esasen Megali İdea'cı olan yeni Kral da bu düşüncenin dışında değildi. Yunan Parlamentosunun, Sevr Antlaşması'nın Türklere kabul ettirilebilmesi için Yunan ordusunun Anadolu'da yeniden bir askeri harekâta kalkışması gerektiğine Müttefiklerin inandırılması yönündeki kararı da³² yeni yönetimin rotasını belirlemesinde etkili oldu. Müttefikler içinde dahi başat bir rol üstlenmiş olan İngiltere'nin bu üstünlüğü, Yunan Hükümetleri'nin kendine özgü bir politika izlemesinin önünde bir engeldi. Yunan Hükümeti'nin gerçekleştirdiği her çatışmada İngiliz bankalarından aldığı krediler de bu politik özgünlüğün oluşumunu engelliyordu. Dolayısıyla İngiltere, Londra Konferansı'nın yapılmasını istediği için bu konferansın yapılmasını Yunanistan da istemektedir; İngiltere Sevr koşullarında değişim niyetinde olmadığı için sonuçta Yunanistan da Sevr koşullarından vazgeçmemektedir. Lloyd George'un politik anlayışının belirtisi olan Sevr Antlaşması'nda değişime karşı çıkışın, Yunanistan açısından farklı yanı ise Yunan Parlamentosu'nun biraz daha ileri giderek, 1 Mart 1921'de "*Sevr Muahedesinin hiçbir maddesi tadil edilemez.*"³³ şeklindeki bir yasa maddesiyle bu düşüncüyü pekiştirmiş olmasıydı.

Perde arkasında da olsa etkinliğini sürdüren Venizelos'un, Londra Konferansı'nı İngilizlerle Yunanlıların Mustafa Kemal Paşa'ya karşı kurduğu bir tuzak³⁴ olarak değerlendirmesi de göz ardı edilemeyecek bir durumdu. TBMM'de bulunan birçok milletvekilinin, Londra Konferansı hakkında; Türklerin barış görüşmeleriyle oyalanıp, Yunan ordusunun hazırlıklarını tamamlaması için oyalama taktiği,³⁵ değerlendirmesini yapmış olması da bu çerçevede dikkat çekici bir yaklaşımdı.

Konferansa Davet ve İstanbul- Ankara Çatışması

Damat Ferit ve Venizelos'un iktidardan uzaklaşması, Anadolu'ya gönderilen Ahmet İzzet Paşa Kurulu'nun Mustafa Kemal Paşa'nın dâhiyane uygulamasıyla İstanbul Hükümeti aleyhine çevrilmesi, Türk- Sovyet yakınlaşması, TBMM ordusunun Ermenileri yenilgiye uğratıp Sevr Antlaşması'nın geçersizliği-

³² Yunan Başbakanı Kalogeropoulos'un Dail Telegraph Gazetesine verdiği demeç. Bkz. Sonyel, a.g.e., s.125.

³³ Jaeschke, a.g.e., s.142; Tansel, a.g.e., IV, s.44.

³⁴ Sonyel, a.g.e., s.124.

³⁵ Kazım Özalp, *Milli Mücadele, 1919-1922*, I, Ankara 1988, s.173.

ni Erivan Hükümetine kabul ettirmesi,³⁶ Kilikya bölgesinde Fransızlara karşı Ulusal Direnişçilerin elde ettiği başarılar,³⁷ Çerkez Ethem'in yenilmesi³⁸ ve nihayet I. İnönü Savaşı'nın zaferle neticelenmesi TBMM'nin itibarını artırmıştı.

Şark Meselesi³⁹ ışığında temellenen doğu politikasını gözden geçirmek amacıyla İngiliz Başbakan Lloyd George ve Dışişleri Bakanı Lord Curzon; Fransız Başbakan Aristide Briand ve İtalya'nın yeni Dışişleri Bakanı Kont Sforza 20 Ocak 1921'de Paris'te bir araya geldi.

21 Ocak 1921'de yapılan görüşmelerde Müttefiklerin ortak düşüncesi, mevcut durumun aleyhlerinde geliştiği yönünde yoğunlaştı. Şark Meselesi'nin çözümü için bir konferansın yapılması gerektiği gündeme getiren Lord Curzon'un önerisine sıcak bakan Fransa ve İtalya; konferansın amaçla ulaşabilmesi için Ankara Hükümeti'nin de çağrılmasını teklif etti. Temel düşünce, Ulusal Direnişçileri ılımlılar ve aşırıları olarak ayrıştırma idi. Müttefikler, 21 Şubat 1921 tarihinde Londra'da bir konferansın yapılmasına karar vermiş olmakla birlikte; Osmanlı Hükümetine gönderilecek çağrıda, Mustafa Kemal'in veya Ankara Hükümeti'nin yetkili bir temsilcisinin de Osmanlı Temsilciler Kurulu'na katılması koşulunu tespit etti ve bu teklifi Ankara'ya Müttefiklerin değil, İstanbul Hükümeti'nin bildirmesini karara bağladı.

Müttefikler, Ankara Hükümetini konferansa doğrudan davet etmemekle hem Anadolu Hükümetini tanımadıkları mesajını veriyor hem de kuvvet yoluyla yenemedikleri Mustafa Kemal ve ordusunu sinsi ve kurnaz bir diplomasi yoluyla halletmeyi planlıyordu.⁴⁰ İstanbul'daki Yüksek Komiserler, Londra Konferansı'nın düzenleneceğine ilişkin Müttefikler kararını, Tevfik Paşa'ya bildirdi. Müttefiklerin İstanbul Hükümeti'ne bildirdiği bu karar üzerine Tevfik Paşa Kocaeli Komutanlığı aracılığıyla 26.01.1921 tarihinde Mustafa Kemal Paşa ile görüşme talebinde bulundu. İstanbul ile Ankara arasındaki ilişkilere yeni bir yön veren Müttefiklerin bu bildirimini, TBMM açısından çok yönlü mesajlar içeriyordu. Konunun hassasiyeti TBMM'de 29.01.1921 tarihinde Londra Konferansı'na gönderilecek temsilcilerle ilgili olarak gerçekleşen oturumdaki konuşmalardan da anlaşılıyordu. Tevfik Paşa ile Mustafa Kemal Paşa arasında gerçekleşen telgraf görüşmesi, ulusal lidere büyük bir fırsat kazandırdığı için telgrafta kullanılan sözlerle daha sonra bu sözlerin TBMM'de ele alınış ve algılama biçimi önemlidir. Mustafa Kemal Paşa, 29.01.1921 tarihli oturumda genel durum hakkında bilgi vererek elde edilen başarılar kar-

³⁶ Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, İstanbul 1960, s.900-902.

³⁷ Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, III, İstanbul 1991, s.193-230.

³⁸ *Türk İstiklal Harbi, İstiklal Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)*, (Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı), IV, Ankara 1974, s.212-259.

³⁹ Bayram Kodaman, *Şark Meselesi İşığı Altında Sultan II. Abdülhamid'in Doğu Anadolu Politikası*, İstanbul 1983, s. 162-163.

⁴⁰ E. Semih Yalçın, *Atatürk'ün Milli Dış Siyaseti*, Ankara 2007, s.92.

görsel

Akademik
Bakış

151

Cilt 3, Sayı 5
Kiş 2009

şısında İtilaf Devletleri'nin Türklere karşı yürüttükleri politikada yumuşama sürecine girdiklerine temas etmişti. Konuşmasında, İtilaf Devletleri kamuoyunda yavaş yavaş da olsa bir değişimin gerçekleşmekte olduğuna değinen Mustafa Kemal Paşa, bu değişimin hükümetlerle halklar arasında bir ayrışma yaratacağını da belirtmişti. Bütün bu tespitler, Mustafa Kemal Paşa'nın, gelişmeleri, sadece askeri boyutuyla ele almadığının da bir kanıtıydı. Mustafa Kemal Paşa'nın konuşmasında temas ettiği bir başka nokta, bazı İtilaf Devletleri Hükümetleri'nin de halklarıyla aynı düşünceye yöneldiği tespiti idi ki, buna Fransa ve İtalya'yı örnek göstermişti. İngilizlerin de yumuşama yönünde bir eğilim gösterdiğini ifade eden Mustafa Kemal Paşa, Lloyd George'un kendi ülkesindeki değişim sürecini frenlediğini söyledi. Mustafa Kemal Paşa'nın Londra Konferansı'nın yapılma gerekçesini, Sevr koşullarını yumuşatma ve bu şekilde Şark Meselesi'ni halletme isteğinden kaynaklandığını söylemesi o'nun öngörüsünün gerçekçi olduğunu göstermektedir. Bu durum aynı zamanda ulusal önderin Müttetikleri iyi analiz ettiğinin de bir kanıtıdır.⁴¹ Mustafa Kemal Paşa'nın Sadrazam Tefik Paşa'nın tavrıyla ilgili tespiti de bu telgraf haberleşmesiyle başlar.

Tefik Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa ile telgraf başında bireysel olarak görüşme isteği üzerine Mustafa Kemal Paşa: *"Benim şahsımla bitecek bir şey yoktur ve olamaz. Eğer, Tefik Paşa Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne başvurma dileğinde ise, bu dileğin kabulü doğaldır. Bunun resmi olmayarak ve haberin bize ulaştırıldığı yolla Tefik Paşa'ya duyurulmasında sakınca yoktur."*⁴²cevabını vermişti. Mustafa Kemal Paşa, bu cevapla TBMM'nin meşruluğunu İstanbul Hükümeti'ne ifade ettirmek ve TBMM'nin herkesin üstünde yer alan bir kurum olduğunu kabul ettirmek arzusunda olduğunu ortaya koymuştu. Mustafa Kemal Paşa, TBMM'nin her şeyin (kurum-kişi) üstünde olduğu duygusunu pekiştirirse özellikle şu iki hedefe ulaşması kolaylaşacaktı: Birinci hedef, İstanbul Hükümeti'ne ve özellikle de Padişaha TBMM'nin üstünde hiçbir gücün olmadığını kabul ettirmek, ikinci hedef ise kendi milletvekillerine moral güç vermek, takip edilen politikada "ben" değil, "biz" anlayışı içerisinde hareket edildiği duygusunu kazandırmak ve milletvekillerinin de "bir değere" sahip olduğunu onlara hissettirmektir. Mustafa Kemal Paşa'nın bu hedefi, I. Meclis'in hesap soran, haklarından ödün vermeyen⁴³ yapısıyla değerlendirildiğinde daha da önem kazanmaktadır.⁴⁴

Mustafa Kemal Paşa, ilk hedefini şu sözleriyle daha da vurgulamıştı: *"Bunun için Padişah Hazretlerinin, ülkede ulusal iradenin belirlediği tek yer olan Türkiye*

⁴¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM. ZC.), VII, Ankara 1944, s. 410.

⁴² TBMM.ZC., VII, s.410; Atatürk, a.g.e., s.743.

⁴³ H. V. Velidedeoğlu, *İlk Meclis, Milli Mücadele'de Anadolu*, İstanbul 1990, s.241-247.

⁴⁴ Falih Rifki, Mustafa Kemal Paşa'nın TBMM'nin hesap soran bu yapısından memnun olduğunu söylemektedir. Bkz., Falih Rifki Atay, *Çankaya*, İstanbul 1984, s. 287.

Büyük Millet Meclisi'ni tanıdığını resmi olarak bildirmesi artık gerekli olmuştur."⁴⁵ Mustafa Kemal Paşa'nın bu sözleri milletvekilleri üzerinde oldukça etkili oldu. Tefik Paşa'nın göndermiş olduğu telgrafın başlık kısmı dahi büyük bir anlam taşıyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın, Tefik Paşa'nın başvurusunu TBMM'ye yapması yönündeki yol gösterimi sonuç verdi ve 26.01.1921 tarihinde gerçekleşen bireysel başvuru yerine bu kez aradan yirmi dört saat geçmeden Tefik Paşa'dan "*Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine*" başlığını taşıyan telgraf geldi.⁴⁶ Telgrafın TBMM Başkanına gönderilmiş olması Mustafa Kemal Paşa'nın başarısıydı ve o, bu başarısıyla Ankara'nın meşruluğunu daha da sağlamlaştırdı.⁴⁷ Tefik Paşa göndermiş olduğu bu telgrafa; bir konferans yapılacağından, bu konferansa İstanbul'la Ankara'nın birlikte katılması gerektiğinden ve İstanbul'un tek başına çağrılmadığından söz ediyor ve devamla "*Sizin, (Mustafa Kemal Paşa) veya atanmış temsilcilerin İstanbul'a gelip bizim (İstanbul Hükümeti) seçeceğimiz temsilcilerle birlikte yola çıkmaları gerekmektedir.*" diyordu.

Tefik Paşa, Osmanlı diplomasi ustalığı ile TBMM'nin meşruluğunu görmezlikten gelmeye çalışıyordu. Mustafa Kemal Paşa ise Tefik Paşa'ya gönderdiği cevapta özetle; ulusal iradeye dayanarak Türkiye'nin alın yazısını eline alan kuvvetin TBMM olduğunu, her türlü sorunun çözüm yerinin TBMM Bakanlar Kurulu olduğunu, İstanbul'daki herhangi bir kurulun hiçbir yönden yasal ve hukuksal niteliği olmadığını, İstanbul'dakilerin kendilerine hükümet adını vermiş olmasının ulusal egemenlik haklarına aykırı olduğunu, yasal hükümetin Ankara olduğunu kabul etmesi gerektiğini belirtiyor ve telgrafın devamında; İtilaf Devletleri'nin dahi Ankara'nın yasal hükümet olduğunun farkına vardığını, bunu açıkça ifade etmediklerini ve bunun da İstanbul'da bir kurulun bulunmasının kendileri için yararlı olabileceğini düşünmüş olmalarından kaynaklandığını⁴⁸ bildiriyordu.

Mustafa Kemal Paşa, Müttefiklerin, Türkler arasında bir "*çift başlılık*" yaratıp beklentilerini azami ölçüde elde etmek istedikleri yönündeki çabalarını daha konferans başlamadan ifade etti. Mustafa Kemal Paşa telgrafın devamında çok daha çarpıcı şu ifadelere yer verdi: "*...İtilaf Devletleri Londra'da toplanacakları Konferansta Doğu Sorunu'nu adalet ve hak çerçevesinde çözümlenmeye karar vermişlerse, çağrılarını Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ne doğrudan doğruya göndermelidirler.*"

Mustafa Kemal Paşa'nın telgraf içerisinde kullandığı, "*vermişlerse*" ifadesi, aslında bilinen olumsuzluğun, diplomatik yaklaşımla dile getirilmesinden başka bir şey değildi. İfade edilen diplomatik yaklaşım, Trabzon Milletvekili

⁴⁵ TBMM.ZC., VII, s. 411; Atatürk, a.g.e., s.747.

⁴⁶ TBMM.ZC., VII, s.411; Atatürk, a.g.e., s.743.

⁴⁷ TBMM.ZC., VII, Ankara 1945, s.25. (İzmit Mebusu Hamdi Namık Bey'in konuşması).

⁴⁸ TBMM:ZC., VII, s.411; Atatürk, a.g.e., s.745.

Hüsrev Bey tarafından, "...bizce en samimi olması lazım gelen şu teklifi dahi bir hile ve hud'a (aldatma) olarak telakkiye mecburuz... Lloyd George'un ikinci bir oyunu olabilir..."⁴⁹ sözleri ile dile getirilmiş, Mustafa Kemal Paşa ise, "...Bu pek varittir. İngilizlerin her hareketinin bir oyun olduğuna inanırsak hata etmiş olmayız..."⁵⁰ cevabıyla, İngiliz diploması kurnazlığına bir kez daha dikkat çekmişti. Ankara ile İstanbul arasında aslında tam manasıyla bir psikolojik savaş yaşandı. Mustafa Kemal Paşa'nın Tefvik Paşa'ya gönderdiği telgrafta kullandığı "*Bunun için Padişah Hazretlerinin, ülkede ulusal iradenin belirlediği tek yer olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni tanıdığını resmi olarak bildirmesi artık gerekli olmuştur.*"⁵¹ sözleri İstanbul üzerinde psikolojik bir baskı oluşturma amacına da yönelikti. Bu öyle etkili bir psikolojik baskıydı ki, milletvekilleri de etkilenecek Mustafa Kemal Paşa'nın yanında yer aldı ve İstanbul'a karşı adeta kılıçlar çekildi. Mersin Milletvekili İsmail Sefa Bey'in: "...Zat-ı Şahane Hükümet-i Milliye tarafından bihakkın talep buyrulan bu ilanı yapmadığı takdirde ona karşı vaziyetimiz ne olacaktır?" sorusuna, "eskiden ne ise yine o"⁵² veya "Bizim nazarımızda mevcut olan şahıs değildir. Makam-ı Muallayı Hilafettir."⁵³ ve "*Petroluğu kalmamıştır*"⁵⁴ sözleriyle milletvekilleri tepkilerini gösterdi.

Mustafa Kemal Paşa aslında bu konuşmayla TBMM'de saltanat makamıyla ilgili olarak geleceğe dönük bir yoklama yapmıştı. Konuyu açan ve "... Bu mesele, milletin arzu ettiği dakikada halledebileceği bir meseledir. Hallinde müşkülât olmayabilir. Fakat bu günden mevzubahis edilmesine bendenizce lüzum yoktur." şeklindeki ustaca sözlerle kapatan da yine o olmuştu. Mustafa Kemal Paşa'nın 28 Ocak 1921'de Tefvik Paşa'ya çektiği telgraf da yine psikolojik tahlile tabi tutulmalıdır. Telgrafta Tefvik Paşa'ya övgüler yapılmıştı: "*Sizler gibi yaşadığı sürece bu ulusa ve ülkeye aralıksız olarak değerli hizmetlerde bulunmuş sayın bir kişi...*"⁵⁵ İstanbul, baştan itibaren Anadolu gerçeğini kabul etmeyen inkarcı bir tavır içindeydi.⁵⁶ İstanbul'un olumsuzluklarına karşın Mustafa Kemal Paşa'nın telgrafta övgü dolu sözler kullanması psikolojik amaçlı bir yaklaşımdı. Bu övgü, Mustafa Kemal Paşa'nın biraz sonra İstanbul'dakilere karşı kullanacağı ağır ve tehditkâr ifadelerin kişisel olmadığını, onların uyguladığı yanlış politikanın bu duruma yol açtığının gerekçesini ortaya koymaya yönelikti.

Mustafa Kemal Paşa, Tefvik Paşa'ya gönderdiği telgrafta İstanbul Hükümetine ve padişaha açıkça çatmaya başlamıştı: "...*Türkiye Büyük Millet Mec-*

⁴⁹ TBMM.ZC., VII, s. 414; Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları (TBMM.GCZ.), I, Ankara 1985, s.368-369.

⁵⁰ TBMM.ZC., VII, s. 415.

⁵¹ TBMM.ZC., VII, s. 411; Atatürk, a.g.e., s.747.

⁵² TBMM.ZC., VII, s. 413.

⁵³ TBMM.ZC., VII, s. 414.

⁵⁴ TBMM.ZC., VII, s. 415. (Gücü kalmamıştır) Ayrıca bkz. TBMM.GCZ., I, s. 366 vd.

⁵⁵ Atatürk, a.g.e., s.745,747.

⁵⁶ Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi, 1918-1938*, Ankara 1988, s.163.

lisi Hükümeti'nin koyduğu ve yayımladığı ilkeleri kabul buyurmanızı ve bu ilkelerin düşmanlarımızca da onaylanmasını kolaylaştırmak için bize katılarak durumumuzu düzeltmemizi ve saptamamızı... bu öneri kabul buyrulmaz ve uygulanmazsa, padişahlık ve halifelik katında oturan Padişah Hazretlerinin durumunun sarsılması tehlikesinden haklı olarak korkulur... bundan doğacak sorumluluk, önceden kestirilemeyecek olan bütün sonuçlarıyla, doğrudan doğruya Padişah Hazretlerinin olacaktır.”⁵⁷ Mustafa Kemal Paşa, varlığı zararlı bir hale gelmiş olan İstanbul Hükümeti'ni ortadan kaldırmak için Ulusal Meclisteki her milletvekilinin de hissedemediği taktiksel bir mücadele verdi. O günün şartlarında yapabileceği çok şey yoktu. Ancak karşı tarafı iyice köşeye sıkıştırmak için “...birlik olursak savaşımızı mutlu bir sonuca erdirmeye işi çabuklaştırılmış olur.”⁵⁸ sözleriyle politikasını ustaca benimsetmeye de özen gösterdi.

Mustafa Kemal Paşa'nın 28 Ocak 1921'de Tevfik Paşa'ya gönderdiği telgraf, iki taraf arasındaki ilişkileri iyice gerdi. TBMM'de yapılan görüşmeleri de ateşleyen bu telgrafta Mustafa Kemal Paşa, “Padişah, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni tanıdığını kısa bir buyrukla açıklayacaklardır. Bu buyruk, padişahlık ve halifelik makamının dokunulmazlığını temel ilke olarak kabul etmiş olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni şimdiki durumu, niteliği ve yetkisiyle padişahın kabul buyurduklarını kapsayacaktır.” dedi. İstanbul ile Ankara arasında Londra Konferansı'na temsilci gönderme konusuyla başlayan telgraf görüşmesi bambaşka bir alana yöneldi.

TBMM, açılışının ikinci günü kuruluş amacını ve karakterini belirten bir yasa çıkardı. TBMM aynı yasayla Padişah ve Halife konusundaki yaklaşımını da: “Padişah ve Halife cebrü ikrahtan azade olduğu zaman, Meclisin tanzim edeceği esasatı kanuniye dairesinde vaziyetini ahzeder.”⁵⁹ cümlesiyle belirtti. Meclisin yapısı gerçekte henüz saltanat ve hilafetin konumu ile ilgili olarak ulusal egemenlik prensibine uygun bir yasanın çıkarılmasına elverişli değildi. Ancak, Mustafa Kemal Paşa için bu, göz ardı edilecek bir fırsat da değildi.

Mustafa Kemal Paşa'nın işi çok zordu. Mustafa Kemal Paşa'nın Tevfik Paşa'ya gönderdiği telgraf mecliste okunduğunda bu telgrafta geçen; “...bütçemize padişah ve padişah soyundan kişiler için daha önce konulmuş olan ödenekle birlikte...” sözüne karşı özellikle Erzurum Milletvekili Hüseyin Avni Bey'in: “...Padişahı Alemipenah Efendimiz bize itaat etsin, tahsisatı seniyelerini takdim ederiz. Ben bunu çirkin gördüm. Gerçi kabul etmezdim onu.”⁶⁰ sert çıkışı bu zorluğun derecesini bir kez daha gösterdi.

Yapılan görüşmelerin ve Londra'ya gönderilecek temsilcilere verilecek talimatların Mecliste konuşulması gerektiği fikrine sahip olan bazı millet-

⁵⁷ Atatürk, a.g.e., s.747.

⁵⁸ Atatürk, aynı yer.

⁵⁹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi., I, Ankara 1959, s.32.

⁶⁰ TBMM.ZC., VIII, s. 22.

görsel

Akademik
Bakış

155

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

vekillerinin isteklerini, Meclis Başkanlığı'na bir teklifle ilettiğine de değinen Mustafa Kemal Paşa, bu konudaki ısrarların devam etmesi üzerine "... *Meclis-i Âlinize gayet acı bir hakikati söylemek mecburiyetindeyim. Sizin içinizde hafiyeye vardır. ... En gizli celsenizde cereyan eden, hayatı millet ve memlekete müteallik en gizli noktalar ecanibe raporla verilmiştir...*"⁶¹ açıklamasını yaptı.

Her ihtimale karşı Londra'ya bir temsilciler kurulunun gönderilmesi gerektiğine inanan⁶² Mustafa Kemal Paşa'nın bu açıklamasından sonra Mecliste bir ajan avı başlamış, birçok milletvekili yaptığı konuşmada kendisinin ajan olmadığını adeta ispatlamaya çalışmıştı.⁶³ Hükümet, Meclisteki tartışmaları bir güven sorununa dönüştürmüştü⁶⁴ ve oturuma katılan 134 milletvekilinin tamamının oyunu alarak bu güveni tazelemiştir.⁶⁵ Ajan konusu, TBMM tarafından sürekli ele alınmış ve Londra Konferansı ile ilgili işlerin Hükümet kanalıyla devam ettirilmesine karar verilmiştir.⁶⁶

Londra Konferansı'nın katılımcı devletlerce kozların paylaşılacağı bir yer olarak görülmesi, TBMM'nin konferansla ilgili görüşmeleri genellikle gizli oturumlarda ele almasında etkili olmuştur. TBMM, haklı olarak alınan kararların ajanlar tarafından tespit edilmesini önlemek istemiştir. Ancak bütün bu tedbirlere rağmen TBMM'nin bu konuda başarılı olabildiğini söylemek mümkün gözükmemektedir. Çünkü İngilizlerin teknik üstünlükten yararlanmak suretiyle Ankara ile Londra'da bulunan temsilciler arasında geçen telgraf görüşmelerinin içeriği hakkında bilgi sahibi oldukları bugün için bilinmektedir.⁶⁷ Bakanlar Kurulu Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa, 4 Şubat 1921'de gerçekleşen Meclis gizli oturumunda yaptığı konuşmada konferansa katılım süreciyle ilgili olarak İstanbul-Ankara ilişkisine; "... *Maksadımız İstanbul'da esir vaziyetine düşmüş olan hükümete tabi olmak değil; o hükümet ve zihniyeti değiştirerek hareket etmek ve milletin hakimiyetinin elinde bulunduğunu ispat etmektir.*"⁶⁸ sözleriyle değindi.

Fevzi Paşa; "... *Hukuku meşruamızı Avrupa'ya ilan ve ispat etmek mecburiyetinde bulunduğumuzdan her halde nereye kadar gitmek mümkünse oraya kadar heyetimizizi göndereceğiz.*"⁶⁹ sözleriyle Londra Konferansı'na katılım gerekçesini açıkladı. Fevzi Paşa konuşmasının devamında Londra'ya gidecek olan temsilcilerin isimlerini Meclise bildirdi. Seçilenlerin isimleri şöyleydi: Bekir Sami Bey, Yusuf İzzet Paşa, Muhtar Bey, Cami Bey, Bayındırlık Bakanlığı eski Müsteşar-

⁶¹ TBMM.ZC., VIII, s. 23.

⁶² TBMM.ZC., VIII, s. 21.

⁶³ TBMM.ZC., VIII, s. 23, vd.

⁶⁴ TBMM.ZC., VIII, s. 27.

⁶⁵ TBMM.ZC., VIII, s. 32.

⁶⁶ TBMM.ZC., VIII, s. 30-31.

⁶⁷ Sonyel, a.g.e., s.129.

⁶⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, I, Ankara 1985, s.366.

⁶⁹ TBMM.GCZ., I, s.366.

rı Muhtar Bey, Muvaffak Bey, Adanalı Niyazi Bey, Münir Bey, İzmir Milletvekili Mahmut Esat Bey.⁷⁰ Mustafa Kemal Paşa'nın aynı oturumda yaptığı konuşma ise İstanbul Hükümeti'nin durumuna tam bir açıklık getirdi: "...İstanbul'daki heyetten Ziya Paşa, hariciyede bulunan Safa Bey, Mustafa Arif Bey sureti mahremane-de bana müracaat etmişlerdir. Diyorlardı ki; İzzet Paşa ve rüfekasının menafii millet muktezasından olduğu anlaşıldı. Ancak biz de sizinle hemfikiriz. Ne yolda hareket edilmek lazım geleceğine dair talimat veriniz. ...Kuvvei maliyemizin sıfır olması yüzünden ve bilhas-sa İstanbul'da beş para kalmadığından biz bunun için İngilizlere müracaat ettik. Bunun için de bize para vermek istiyorlarsa da buna mukabil gayri kabili kabul şerait dermeyan etmişlerdir... Gayri kabili kabul şerait dairesinde İngilizlerden para alarak idare edelim mi? ...İşte biz o suale cevaben dedik ki; korkmayınız, kuvvei maliyemiz sizi de idare etmeye kâfidir..."⁷¹ İstanbul Hükümeti'nin içinde bulunduğu durumu ve İngiliz politikasının inceliklerini ortaya koyan bu ifadeler aynı zamanda Ankara'nın Ulusal Mücadele'de belirleyici güç olmaya başladığının kanıtıydı.

Bu konuşma sonrasında kürsüye çıkan milletvekilleri konferansa katılmanın getireceği olası kazançlar üzerinde düşüncelerini açıkladı. TBMM'nin genel durumunu yansıtan bazı konuşmalar özetle şöyleydi:

Balıkesir Milletvekili Vehbi Bey; haritadan silinmek istenen bir milletin barış konusunda fikrinin alınmaya başlanmasının şükredilecek bir durum olduğunu, Londra'ya gerekirse İstanbul'la birlikte gidilebileceğini, İstanbul'dakilerin Ferit Paşa'nın gönderdiği Rıza Tevfik serserisi gibi olmadığını, Anadolu temsilcilerinin Misak-ı Milli çerçevesinde hareket etmesi gerektiğini hatta sırf propaganda amaçlı olarak gidilebileceğini ama sonuçta bunun bir İngiliz oyunu olduğunu; ⁷²Trabzon Milletvekili Hüsrev Bey; "İstanbul diyor ki, siz gelmezseniz biz gideceğiz. Cehenneme kadar yolları var." Bizim menfaatlerimiz şarktaadır. Ben davetsiz gitme taraftarı değilim." dedikten sonra, İstanbul ve Ankara'dan birer heyetin gitmesine imkân olmadığını ve milletin tek temsilcisinin Ankara olduğunu; ⁷³ Rize Milletvekili Abidin Bey; İngilizlere karşı o kadar güvensizdi ki, giden temsilcilerin Malta'daki esirlerin yanına konulacağını, İstanbul temsilcisi olamayacağını, Türk milletinin sadece TBMM tarafından temsil edildiğini; Sadrazama, "Sen Sadrazam değilsin" demek gerektiğini ve İstanbul'un Londra'da bulunmasının yanlışlığını;⁷⁴ Kırşehir Milletvekili Yahya Galip Bey; Meclisin yenilikçi kanadından birisi olarak doğrudan doğruya Pa-dışah Vahdettin'e çattı. Sorunların bir rejim değişikliği ile çözülmesi gerektiğinin sanki sinyalini verdi. Yahya Galip Bey konuşmasında; "Vahdettin tahta çık-

⁷⁰ TBMM.GCZ., I, s.366,367. Temsilcilerin seçimi 05.03.1921 tarihinde yapılmıştır. TBMM.GCZ., I, s.385-386.

⁷¹ TBMM.GCZ., I, s.367.

⁷² TBMM.GCZ., I, s.367-368.

⁷³ TBMM.GCZ., I, s.368.

⁷⁴ TBMM.GCZ., I, s.369.

görsel

Akademik
Bakış

157

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

tiktan sonra; çıkmaz olaydı... Ben Kanunu Esasiye, millete sadakat edeceğim, siz de yemin ediniz. Hangi yemini tuttu... İnşallah bu Meclis-i Ali bir gün gidecek, İstanbul'da yine vazifesini ifa edecektir. Fakat rica ederim İstanbul'daki paşalardan, padişahın katiyen sarfı nazar etmek lazımdır." dedi.

Yahya Galip Bey, Londra Konferansı'na katılmak üzere seçilen temsilcilerin uzmanlığına yönelik yapılan tartışmalara getirdiği yeni bir yorumla adeta Bekir Sami Bey'in ilerde Londra Konferansı'nda yapacağı politik yanlışlığı o an hissetmiş gibi; "Efendiler bizde diplomatlık yoktur. Körün değneği gibi gösterdiğim Reşit Paşa'dan başka bize, menfaatimize ufak hizmet etmiş diplomatı bana göstererseniz anlarız."⁷⁵ şeklinde kaygısını da belirtmekte idi. Hakkâri Milletvekili Mazhar Müfit Bey; Mecliste yaptığı konuşmada İstanbul'a karşı daha sert bir tavır aldı. Sadece İstanbul Hükümeti'ni değil padişahı da yok sayan Mazhar Müfit Bey: "...Padişah meselesi zamanı geldiğinde münakaşaya değer. Bugün padişah da yoktur. Zira ehli İslamın hamisi olmayan bir zat padişah olamaz." sözleriyle yenilikçi tarafını ortaya koymaktan çekinmedi. Mazhar Müfit Bey: "...Tevfik Paşa kabinesini, bilelim, reddettik kanunumuzla... Yoktur bu hükümet... Hükümet olmayınca İstanbul'a niçin murahhas göndereceğiz..."⁷⁶ sözleriyle Londra Konferansı ile ilgili düşüncesini de belirtmiş oldu.

İzmit Milletvekili Hamdi Namık Bey ise konferansla ilgili tespitlerini: "...bu konferansa iştirak etmediğimiz dakikada haricen ve dâhilen aleyhimizde yapacakları ifsadat ve tezvirat gayet çok olur. Diycekler ki, bu adamlar harbcu, cidalcudur. Sulh ve mesalemet istemiyorlar." sözleriyle anlattı. Hamdi Namık Bey'in bir başka tespiti daha vardı ki, o da; Sevr Antlaşması'nın isminin dahi değiştirilmesini bir gurur sorunu haline getiren Mütteliklerin⁷⁷ aslında biraz dolambaçlı olarak Ankara'yı konferansa çağırdıklarıydı. Namık Bey, Mütteliklerin İstanbul Hükümeti'ne gönderdikleri telgraf hakkındaki düşüncelerini de; "Bu konferansa bizi davet etmeleri meselesini bendeniz İngiliz siyasetinin bir ricati, sükûtu olmak üzere kaydediyorum. Çünkü eğer öyle olsaydı Anadolu Hükümeti'nin göndereceği murahhaslar mevcut olmak şartıyla murahhaslarınızı gönderiniz yazmazdı..."⁷⁸ sözleriyle açıkladı. Mustafa Kemal Paşa'nın 28 Ocak 1921'de Tevfik Paşa'ya gönderdiği telgrafa Tevfik Paşa, 29 Ocak 1921'de cevap yazdı ve Londra Konferansı'na kendilerinin de katılacağı konusunda kararını bildirdi.⁷⁹ İstanbul Hükümeti, Ankara'ya tabi olmama konusundaki ısrarlı tavrına rağmen vatanseverlik konusunda Ankara ile aynı fikirde olduğunu gösterme çabasıındaydı. Bunun için Yunanlıların saldırıya geçeceğini, Papalık makamının Türklerin Hıristiyanları katlettiğine inandığını, bundan dolayı da yakın zamanda Mütteliklerin konuy-

görsel

Akademik
Bakış

158

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

⁷⁵ TBMM.GCZ., I, s.369-370.

⁷⁶ TBMM.GCZ., I, s.371.

⁷⁷ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, IX, Ankara 1954, s.66.

⁷⁸ TBMM.GCZ., I, s.377.

⁷⁹ Atatürk, a.g.e., s.749-751.

la ilgileneceklerini ve Yunanlıların Fransızlar katında, Türklerin Anadolu'da bulunan bir Alman heyetiyle Fransa'ya karşı işbirliği yaptığı yönündeki propagandalarını, iyiliksever bazı Fransız yetkililerin Fransız kamuoyunun incitilmemesi için Kilikya bölgesinde kendilerine saldırılmamasını istediklerini TBMM'ne bildirdi.⁸⁰

Londra Konferansı'na, Sevr Antlaşması'nı kabul eden İstanbul Hükümeti aracılığıyla ve birlikte katılacak olmanın aldığı kararlarla ters düşeceğini ve kendini inkar noktasına geleceğini gören TBMM, kesin tavrını ortaya koydu ve ancak teklifin doğrudan kendisine yapılması durumunda görüşmelere katılabileceğini gerekli yerlere duyurdu. TBMM'nin kararlarını İstanbul'a bildiren Meclis Hükümeti, Londra Konferansı'na katılım konusunda doğrudan bir davetin gerçekleşmesi durumunda bağımsız bir kurulun gönderilebilmesi için Meclisten yetki almayı da başardı.

Konferansa Resmî Davet ve Temsil Kurulunun Londra'ya Hareketi

TBMM Londra Konferansı'na doğrudan davet konusunda hükümet kanalıyla çeşitli girişimlerde bulundu ve bu konuda İtalyan Dışişleri Bakanı Kont Sforza'dan olumlu yaklaşımlar gördü. Bu girişimlerinin başarıya ulaşacağı konusunda ümit var olan Hükümet, konferansa geç kalmama adına Temsilciler Kurulu'nun hareketine izin verdi ve Temsilciler Kurulu 6 Şubat 1921'de Ankara'dan ayrıldı.⁸¹

Başkanlığını Bekir Sami Bey'in yapacağı TBMM Temsilciler Kurulu, Antalya'dan bir İtalyan savaş gemisiyle Roma'ya hareket etti. İtalyan Dışişleri Bakanı Kont Sforza'nın konferansa Türk tarafının doğrudan davet edilmesi yönündeki teklifinin Mütteliklerce kabul görmesi sonrasında Türk Temsilciler Kurulu Londra'ya gitti.⁸²

Konferansın Toplanması ve Mütteliklerin Yunan Heyeti'ni Dinlemesi

Konferans, 21 Şubat 1921'de saat 16⁰⁰ da Saint James Sarayı'nda açıldı. Bu Konferansta, İngiltere'yi; Lloyd George, Lord Curzon, Fransa'yı; Aristide Briyan, Berlelo, İtalya'yı; Kont Sforza, Martino, Japonya'yı; Vikont Hayaşi, Yunanistan'ı; Başbakan Kalogeropoulos ve Frangulis temsil etti.

Konferansta Albay Sarı Yanis, Sir Tavit, Albay Kerr, General Gouraud, Albay Mougin Askeri müşavir olarak Massigli.⁸³

Lloyd George, barış sürecini bozmuş olmalarından dolayı Türk direnişine duyduğu tepkiyi açıkça gösterdi ve konuşmalarını barış sağlamaya yöne-

⁸⁰ Atatürk, a.g.e., s.767; Tansel, a.g.e., IV, s.37; Ayferi Göze, Türk Kurtuluş Savaşı ve Devrimi Tarihi, İstanbul 1993, s.140.

⁸¹ Jaeschke, a.g.e., I, s.139. İstanbul Hükümeti Temsilcileri 12 Şubat 1921'de İstanbul'dan yola çıkmıştır. Bkz., Jaeschke, a.g.e., I, s.140.

⁸² TBMM.ZC., VIII, s.482; Atatürk, a.g.e., s.771.

⁸³ Bilsel, a.g.e., s.404 -405; S. Tansel, a.g.e., IV, s.39.

lik ise, Genel Kâtip olarak bulundu.21 Şubat görüşmelerinde TBMM temsilcileri henüz Paris'te olduğundan, İstanbul Hükümeti temsilcileri ise çağrılmadığından bulunamamışlardı. Konferansın ilk günü Müttefiklerin Yunan temsilcilerini dinlemesiyle geçti.⁸⁴ İlk sözü alan Lloyd George; Yunan ordusunun Müttefik talepleriyle İzmir'i işgal ettiğini söyledi ve Sevr Antlaşması sonrasında Mustafa Kemal Paşa'nın direnişininin Müttefikleri burada toplanmaya mecbur ettiğini itiraf etti.

Lloyd George'un Yunan Temsilciler Kuruluna yönelttiği sorular; Anadolu'daki askeri vaziyet, Türk kuvvetlerinin miktarı, Yunan kuvvetlerinin manevi durumu, bir askeri harekâtın başarıya ulaşma olasılığı, Yunanistan'ın bu askeri kuvvetleri kendi kaynaklarıyla ne zamana kadar elde tutabileceği, Yunanlıların Küçük Asya'da yaşayan Rumları kurtarma-konusunda istekli olup olmadıkları ve Yunanlıların Küçük Asya'dan bayraklarının Yunanlılarda çekilmesine nasıl baktıklarını öğrenme yönünde idi. Sorularına Kral konusunu da ekleyen Lloyd George; Kral, İzmir'in kalması konusunda Venizelos kadar istekli midir? Yunanistan'da Anadolu politikası konusunda Kralcılarla Venizelosçular arasında bir anlaşmazlık söz konusu mudur? şeklinde özetlenebilir değil, Yunanlıları adeta yeni bir savaşı devam ettirmeye ikna yönünde yaptı. Lloyd George'un bu ustaca tertibi, aynı zamanda Fransız ve İtalyanlara Yunan kuvvetini gösterip yeni bir harekât için onların da onayını almaya yönelikti.

Lloyd George'un barış adına gerçekleşen konferansta yönelttiği bu sorulara Yunan Temsilciler Kurulu, Ermenistan harekâtının şimdilik edimsel olarak durduğunu, Doğu Cephesindeki Türk kuvvetlerinin dört-beş bin kişiyi geçmediğini, Kilikya bölgesindeki kuvvetlerin on bin civarında olduğunu, bunların yaklaşık yedi bininin gönüllülerden oluştuğunu, Batı Cephesinde ulusal direnişçilerin otuz beş bin kişiyi bulmayacağını, bu kuvvetlerin bir kısmının buraya zorla getirilmiş olduğunu anlattı.

Türk Ulusal Direniş'i'nin askeri gücü konusunda bilgi veren Yunan Temsilciler Kurulu, diğer Müttefiklerin yeni bir harekâta iznini alabilme adına Yunanistan'ın elinde tuttuğu kuvvetin yüz yirmi bir bin kişiden oluştuğunu ve huzurun sağlanması için bunun fazlasıyla yeter bir kuvvet olduğunu söylemeyi de ihmal etmedi. Ancak, Yunan Temsilciler Kurulu'nun Müttefiklerden bir talebi vardı. Eğer Müttefikler, huzurun sağlanması isteğinde iseler; Yunan kuvvetlerine hareket serbestliği vermeliydi. Anadolu direnişininin temizlenmesi işinin üç aydan uzun bir zaman içerisinde başarılabileceğini, Türk kuvvetlerinin toplam olarak atmış beş bin civarında olduğunu, Yunan ordusunun amacının; ulusal direnişçilerin bulunduğu her yeri ele geçirip, onların ileride hiçbir direniş gösteremeyecek bir duruma getirilmesi yönünde olduğunu anlatan Yunan Temsilciler Kurulu, ilk olarak Ankara'ya kadar gidebileceklerini de Müttefiklere açıkladı.

⁸⁴ Yunan Temsilciler Heyeti Türk Temsilcilerle bir arada olmak istemediklerinden heyetler ayrı ayrı dinlenmiştir. Bkz., Kinross, *a.g.e.*, s. 312.

Lloyd George, Yunanistan'ın maddi ve manevi bütün gücünü öğrenmek istedi. Yunan Temsilciler Kurulu, yaptığı açıklamada; Yunanistan'daki siyasi gelişmelerin Yunan ordusu üzerinde maneviyatı azaltıcı bir iz bırakmadığını, subay kadrolarının elli kadarının dışında yine görevlerinde bulunduğunu, bu ordunun kendilerinden bekleneni başarma yeteneğine sahip olduğunu belirtti. Kont Sforza'nın Yunan Temsilciler Kurulu'na yöneltip henüz cevap alamadığı; Mustafa Kemal yenilgiye uğrayıp içeri çekilirse ve Yunan kuvvetleri küçük çaplı Türk birliklerinin saldırılarına uğrarsa; İzmir'in savunulması için ne kadar bir kuvvet oluşturulacak, bunun maddi yükü ne olacak, Yunan Hükümeti bu yükü kaldırabilecek mi? sorularını bu kez Lloyd George yöneltti ve cevap istedi.

Yunan Temsilciler Kurulu yine bir özgüveni çerisinde; ulusal direnişçilerin büyük kısmının esir edileceğini, ani bir saldırı tehlikesinin kalmayacağını, çünkü Yunan kuvvetlerinin onları çok uzaklara iteceğini, gittikleri yerlerde ulaşım araçlarının olmayacağını hatta barınma ve beslenme sorunuyla karşılaşacaklarını anlattı. Kont Sforza, Yunan ordusunun Anadolu içlerinde ilerlemesinin Napolyon'un 1813'te Moskova'ya yaptığı savaş gibi sonuçlanabileceği uyarısını yapınca; Yunan Temsilciler Kurulu, benzerlik olmadığını çünkü ulusal direnişçilerin gerekirse daha da ileri gidilip ezileceğini, zaten Türk ulusal ordusunun Osmanlı ordusu gibi düzenli olmadığını, onların zorla bir arada tutulduğunu bir kez daha tekrarladı.⁸⁵

Barış Konferansı, amaçtan uzaklaşmakta ve adeta savaş öncesinde toplanan kurmaylar kuruluna dönüşmekteydi. Lloyd George, ulaşım konusunda Ankara ve çevresinde bulunan demiryolları konusuna değindi ve ulusal direnişçilerin bu demiryollarını ele geçirme olasılığı üzerinde durdu. Yunan Temsilciler Kurulu bu konuya; Ankara ötesinde demiryolu olmadığını, sadece 60 kilometrelik bir dekovil hattının bulunduğunu, çekilme sırasında bu kadar kısıtlı bir alan kullanılacağı için Türk ordusunun zaten daha fazla ağırlık taşıyamayacağını ve bu durumun Yunan ordusu adına bir avantaj oluşturacağını ifade etti.⁸⁶

Yunan Temsilciler Kurulu, kendilerine özellikle Lloyd George tarafından yöneltilen sorulara cevap olarak; askeri kuvvet sayılarını daha da arttırarak iki yüz bine kadar çıkabileceklerini, ülke ekonomisinin bunu kaldırabileceğini, kendi ülkelerinde halktan alınan vergilerin (dört yüz seksen Frank) henüz Müttefiklerin kendi halklarından aldığı vergi düzeyinde olmadığını söyleyerek Müttefiklere şu mesajı ilettiler: Eğer savaş Yunan kaynaklarıyla yapılacaksa, Yunan itibarı serbest bırakılmalıdır.⁸⁷

⁸⁵ Bilsel, *a.g.e.* s.405- 406.

⁸⁶ Bilsel, *a.g.e.*, s.407-408.

⁸⁷ Bilsel, *a.g.e.*, s.408-109.

gazi

Akademik
Bakış

161

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

Yunan Temsilciler Kurulu, Yunanlıların İzmir'deki kardeşlerini kurtarmak için can attığını, İzmir Rum ahalisinin Yunan ordusuna katılmak için başvurduğunu ancak Sevri Antlaşması koşullarını ihlal etmemek adına bunu kendilerinin kabul etmediklerini de sözlerine ekledi.

Konferansın diğer katılımcısı Fransa adına konuşan Aristide Briand ise daha gerçekçi bir tavır sergiledi. Aristide Briand, Yunanlıların vatansızlığından şüphe etmediğini, ama küçümsenen Türklerin mükemmel savaşçı olduklarını, Kilikya bölgesinde donanımlı altmış bin vatansız Fransız askerinin mücadele ettiğini, ancak bugüne kadar bir neticenin elde edilemediğini itiraf etti.

"Haydut çetesi" diye anılanlara saygı gösterilmesi gerektiğini de vurgulayan Aristide Briand; küçümsenen bu ordunun Fransızlara çok acı zararlar verdiğini ifade etti ve yangın ocaklarının sönmeyeceğini söylediği General Gouraud'ın konferansta dinlenmesini istedi. General Gouraud; Yunan Temsilciler Kurulu'nun Türk ordusu hakkındaki değerlendirmesini abartılı bir iyimserlik olarak değerlendirdi. Çanakkale'de savaşanların kahramanlığına değinen General; Türklerin asker olarak tehlikeli bir düşman olduğunu, Yunan kuvvetlerinin Anadolu'da ilerledikçe daha çok hırpalanacağını, Anadolu'nun işgali için "yirmi yedi tümen" askere ihtiyaç olduğunu bunu oluşturacak bir kaynak ve milletin olduğunu zannetmediğini de sözlerine ekledi.⁸⁸ Gouraud'un sözlerinden alınan Yunanlılar ise "Yunan ordusu Fransız ordusu değildir." cevabını verdi.⁸⁹

Aristide Briand, Albay Jorj'un fikrini öğrenmek istedi. Jorj; Yunanistan'ın mevcut kuvvetlerle ulusal direnişçileri yenemeyeceğini, çünkü meselenin sadece bir savaş kazanma olmadığını, savaş sonrasında güvenli bir şekilde varlığını korumanın da önemli olduğunu vurguladı.

Barış adına Londra'da toplanan konferansta Müttefiklerin Yunan Temsilcileri ile yaptığı görüşmelerin içeriği daha işin başında, amacın barıştan çok savaş çıkarmaya yönelik olduğu izlenimini veriyordu.⁹⁰ Bu savaş nasıl çıkarılacak ve savaşı hangi ülke sürdürecektir? Lloyd George, esasen bu soruların cevabını biliyor ancak Müttefiklerinin de kendi isteğine katılmasını sağlamaya çalışıyordu.

Yunanistan kendi gücünü fazlasıyla abartıyor belki de, Lloyd George'a gereğinden fazla güveniyordu.⁹¹ Konferansta kullandıkları ifadelerle Yunanistan'ın tek bir sorunu vardır, o da Müttefiklerin kendilerini Anadolu

⁸⁸ Bilisel, a.g.e., s.409-410.

⁸⁹ Tansel, a.g.e., IV, s.40.

⁹⁰ Konferans hiç kimseyi hoşnut etmemiştir. İtilaf Devletleri Yunanlılar sırtından Anadolu ile pazarlık peşindeydiler. Atay, a.g.e., s. 288.

⁹¹ Yunanlılar, Lloyd George için: "Büyük Adam bizimle beraberdir, canı isterse, ne yapar yapar, yine bir kurnazlık bulur, bize yardım eder." değerlendirmesi içindedir. Kinross, a.g.e., s. 313.

hareketinde bir an önce serbest bırakmasıyla çözülecekti. Lloyd George tarafından kadınıyla, erkeğiyle, asker ve siviliyle Türkler aleyhinde kışkırtılan bir Yunan halkı yaratıldı. Kral, Megali İdea'cı olmakla birlikte büyük bir girdabın içindeydi. Olası bir savaştan çekilme kararı muhalif Venizelosçuların işine yarayacaktı. Savaşa devam edip kazanmak ise bu dönemde her Yunan'ın hayalini süsleyen mutlu bir gelecekti.

Müttefiklerin Çatıştırma Girişiminin Başarısız Kalması

Barış Konferansı Yunan Heyetinin dinlenmesi sırasında oluşan ruh yapısıyla 23 Şubat 1921'de Türk tarafını dinledi. Yunanlıların çağrılmadığı, ancak İstanbul ile Ankara Temsilciler Kurulu'nun çağrıldığı bu oturumda ilginç bir gelişme yaşandı. Çünkü söz hakkı verilen Osmanlı Temsilciler Kurulu'nun başkanı Tefik Paşa; Türkiye'nin varlığını sağlayacak şartları, yani; Türklerin bulunduğu yerlerin bütünlüğü ve bağımsızlığı, Türkiye'nin egemenliği, azınlık haklarının korunması ve Boğazlar konusunda bir uluslararası kurulun oluşturulmasının kabul edilebilirliğine değindi ve ardından: "*Ankara Millet Meclisi'nin seçerek buraya yetki verip gönderdiği, Konferansın da davet ettiği Temsilcilerin tekliflerini Konferansa bildirmeleri maksadıyla sözü onlara terk ediyorum.*"⁹² sözleriyle şaşkınlık yaratan bir çıkış yaptı.

Müttefiklerin TBMM Temsilcileriyle Görüşmesi

23 Şubat'ta gerçekleşen toplantıda konuşan Bekir Sami Bey özetle; Türklerin, İtilaf Devletleri'nin, yapılacak anlaşmaların hak ve adalete dayanacağı yönündeki açıklamalarına inanarak⁹³ barış masasına oturduğunu, milletlerin kaderlerini kendilerinin tayin ettiği bir dönemde bu hakkın daima bağımsız yaşamış olan Türklere tanınmadığını, İzmir'in haksız ve kanlı bir işgale uğradığını, İstanbul'da bulunan hükümetin haklarının elinden alınmış olmasından dolayı Ankara'da bir Meclisin açıldığını; bu Meclisin Türklerin haklarını elde etmek için her yola başvuracağını, kendilerinin gerçekte savaş değil, barış istediklerini ve bu nedenle de Müttefiklerin ilk davetine barış adına bir fırsat anlayışıyla bakıp konferansa katıldıklarını söyledi ve ardından, arzulanan bir barış için Türk tarafının vazgeçilmezlerini Müttefiklere şu üç maddeyle bildirdi:

Büyük devletlerin açıklamalarına göre kendi kaderlerini belirleyecek olan Arapların çoğunluk olarak yaşadıkları topraklar hariç olmak üzere Osmanlı Devleti bölünmez bir bütün teşkil eder. Adı geçen arazi üzerinde, bağımsız her milletin varlığı ve ilerlemesinin birinci şartını oluşturan egemenlik haklarından Türkiye'nin yararlanması şarttır.

⁹² TBMM.ZC., VIII, s.402-450; *Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923*, I,(Kültür Bakanlığı Yayını), Atatürk Dizisi/34, Eskişehir, s.293-294; S. Tansel, *a.g.e.*, IV, s.41.

⁹³ Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas Kongresi açılış konuşması, bkz.,Sadi Irmak, *Atatürk Yaşamı ve Eseri*, (Büyük Atatürk'ün 100. doğum yıldönümü. Pamukbank T.A.Ş), İstanbul 1981, s. 60-61.

görsel

Akademik
Bakış

163

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

Müttefik Devletler ile düşmanları ve bazı ortakları arasında imzalanan anlaşmalara konu olan hakların tamamını Türkiye’de oturan azınlıklara tanımayacağına TBMM hazırdır. Fakat ilgili devletlerin Osmanlı Devleti’nden ayrılmış ülkelerde oturan İslam halkı lehinde aynı hakları tanımalarını, Meclis bunun ayrılmaz bir sonucu kabul eder. Türkiye, devletlerarasında eşitlik çerçevesinde, Hilafetin ve Türkiye’nin⁹⁴ merkezi olan İstanbul’un güvenliğini tehdit etmemek ve Türkiye’nin egemenlik haklarına uymak koşuluyla Boğazlardan serbest geçişi kabul eder. Konferansın yapılmasına neden olan, hak ve adalet duygusunu göz önüne alarak, TBMM’nin temsilcilerince sunulan bu bildiri- nin dikkate alınacağı ümidini besliyoruz. Bu meselenin ele alınması ve çözümünün bulunması sonrasında diğer sorunların ele alınmasına ve barışın sağlanmasına TBMM Temsilcileri olgunlukla katılacaktır.⁹⁵Görüşmelerin sa- kin, fakat konuşulan konuların peşin hükümlülükle bir milletin haklarının ka- bul edilmemesi yönünde olduğu oturumlar çoğunlukla Lloyd George’un Türk Temsilcileri’ne yönelttiği sorularla devam etti. Müttefikler, Türk Temsilciler Kurulu’na genel hatlarıyla; doğu sınırınız neresidir, İzmir’in boşaltılması iste- ğinizin dayanağı nedir, İzmir’de Türk nüfusu ne kadardır, Trakya’da yaşayanla- rın nüfusu konusunda nasıl bir düşünceye sahipsiniz, Marmara Denizi ve Bo- ğazlar konusundaki yaklaşımınız nedir, savaş esirlerinin serbest bırakılması- nı kabul ediyor musunuz? sorularını yöneltti, Başkanı Bekir Sami Bey ise bu sorulara cevap verdi.

Lloyd George ve zaman zaman da Lord Curzon, Türk tarafını zor duru- ma sokma adına Ankara’nın daha duyarlı olduğu ve Sevr Antlaşması’nda tek taraflı da olsa kabul edilen Kürdistan ve Ermenistan konusunu açtı.

Lord Curzon, Kürtlerin çoğunluk olarak yaşadığı bölgelerin yönetimi- nin otonomi (Muhtariyet) olup olmadığını, Türkiye’de yaşayan Kürtlerin hat- ta daha da ileri gidip, TBMM’de bulunan Kürt kökenli milletvekillerinin sayı- sını sordu.

Bekir Sami Bey, yönetimin bir çeşit otonomi olduğunu; illerin ken- di bütçelerini oluşturduğunu, Kürtlerin Bitlis ve Van illerinde çoğunluk ola- rak yaşadıklarını Türk ve Kürtlerin ilişkisinin İngilizlerle İskoçlar arasın- da ilişkiye benzediğini, Kürtlerin Türklere ayrılmak gibi bir düşüncelerinin olmadığını,⁹⁶ bazı ayrılıkçı Kürt gruplarının olduğunu, fakat bunların çıkar pe- şinde koştuklarını ve asla Kürt çoğunluktan destek alamadıklarını, Türkiye’de milletvekili seçilmek için adayın, yaşadığı bölgeden seçilme gibi bir zorunlu-

⁹⁴ Saltanat demiyor.

⁹⁵ *Atatürk’ün Milli Dış Politikası*, s.294–296. Konferansta Türk tarafıyla yapılan görüşmeler hakkın- da bilgi için bkz., *Atatürk’ün Milli Dış Politikası*, s.293-316. “Londra Konferansı hakkında Harici- ye Vekili Bekir Sami Bey tarafından Hükümete sunulan rapor).

⁹⁶ Kürt halkının Türklere ayrılmak istemediklerine dair TBMM’ne yazdıkları telgraflar için, bkz. TBMM.ZC., IX, Ankara 1954, s.133,141,214,374.

görsel

luğun olmadığını, kendisinin Çerkez kökenli olmasına rağmen Çerkezlerin olmadığı bir yerden milletvekili seçildiğini, herkesin her bölgeden seçilebileceğini dolayısıyla bu koşullar altında TBMM’de bulunan Kürt kökenli milletvekillerinin sayısını bilemediğini⁹⁷ söyledi. Lord Curzon’un, Ermenistan hakkındaki yaklaşımına,⁹⁸ Bekir Sami Bey; Kars ve Ardahan’da Türklerin çoğunlukta olduğunu, Ermenilerin esasen Sevr Antlaşması’nın kendilerine tanıdığı haklardan vazgeçtiklerini⁹⁹ ve Ermenistan’ın, Ermenilerin çoğunlukta olduğu bölgede kurulmasını Türkiye’nin arzu ettiğini söyledi ve bir çelişkili noktaya da: Van ve Bitlis illerinde Kürtlerin çoğunlukta olduğu kabul edilirse; Ermenistan’ın nerede kurulacağını anlaşılamadığını,¹⁰⁰ söyleyerek Müttefiklerin tarafgirliğine diplomatik bir cevap verdi.

Bekir Sami Bey’in nüfus ve istatistiklere dayanarak Ermenistan ve Kürdistan isteklerinin kabul edilemezliğine değinmesine rağmen bu açıklama Müttefikler üzerinde yeterince etki etmedi ve Ankara’nın Sevr Antlaşması’nı kabul edip etmediği sorusu tekrarlandı. Müttefikler, Bekir Sami Bey’den; 24 Şubat’ta sunduğumuz üç maddeyi dikkate alırsanız görüşürüz anlamında cevap aldı. Bu, Türk tarafının kararlılığını ortaya koyan bir cevap oldu.¹⁰¹

Çıkarların çatıştığı ve tarafların birbirine daha işin başında kuşkuyla baktığı bir ortamda açılan Londra Konferansı, Sevr Antlaşması’nın bazı maddelerinde değişiklikler yapmışsa da, bu Türk tarafının konferansta Müttefiklere üç madde olarak duyurduğu ve esasen Misak-ı Milli olarak bilinen Türk tezine uygun düşen değişiklikler olarak kabul görmedi.

Müttefiklerin, Türklere bildirdiği kararlar; Türkler Cemiyet-i Akvama kabul edilecek, bazı şartlarla Türklerin İstanbul’dan çıkarılmasından vazgeçilebilecek, Boğazlar Komisyonu’nun Başkanlığına bir Türk getirilecek ve iki oy hakkı olacak, Türk jandarma ve yardımcı kuvvetleri fazlaştırılacak, Türkiye’de kalan yabancı subayların sayısı azaltılacak, Maliye Komisyonu’na Türk Maliye Bakanı fahri başkan olacak, İzmir, Cemiyet-i Akvam tarafından atanan Hıristiyan bir vali tarafından idare edilecek, Ermenistan’ın sınırları Cemiyet-i Akvam’ın göndereceği komisyon tarafından belirlenecek, Kürt, Asurî ve Geldaniler için kolaylıklar sağlamak koşuluyla Sevr’de değişiklikler yapılacak eksenindeydi. Bekir Sami Bey, Müttefik önerisinin Türk kamuoyunda açıklanmasının yeni bir ihtilale yol açacağını belirtti ve bu açıklama Kont Sforza tarafından haklı görüldü.

Lloyd George Konferansın 9 Mart günü gerçekleşen oturumunda Türk tarafının İzmir’in boşaltılması isteğinin Yunanlılar tarafından kabul edilme-

⁹⁷ Atatürk’ün Milli Dış Politikası, s.304,306–307.

⁹⁸ Atatürk’ün Milli Dış Politikası, s.309.

⁹⁹ İsmail Soysal, *Türkiye’nin Siyasal Antlaşmaları*, I (1920–1945), Ankara 1983, s.17–23.

¹⁰⁰ Atatürk’ün Milli Dış Politikası, s.308.

¹⁰¹ Atatürk’ün Milli Dış Politikası, s.302–303.

gazi

Akademik
Bakış

165

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

diğini ve bu nedenle Yunanlıların yeni bir saldırıya hazırlandıklarını, onların elinden zafer haklarını alamayacaklarını, dolayısıyla konferansın Yunanlıları serbest bırakması gerektiğini söyledi.¹⁰² Lloyd George'un çabasıyla ortak çıkar noktasında birleşen Briant ve Sforza ise yeni bir Türk-Yunan savaşına onay verirken zorlanmadı. 10 Mart 1921'de Yunan Kurulu ve Londra'ya yeni gelmiş olan Yunan Başbakan Yardımcısı Dimitrios Gunaris'le özel bir görüşme yapan Lloyd George, Türklerin Yunanlıları kesin olarak İzmir'den çıkarma amacında olduğunu bir kez daha tekrarladı. Bu açıklama sonrasında görüşme yoluyla barış sağlamanın mümkün olmadığını gören Gunaris, Yunan ordusunun, Müttefiklerin kendisine yüklediği sorumluluğu yerine getirerek Sevr Antlaşması'nı Türklere zorla kabul ettireceğini ve konferansın kendilerine vermiş olduğu savaş kararının doğruluğunu onaylamasını Lloyd George'dan istedi ve savaş taraftarı olan Lloyd George, bu isteği geri çevirmedi.¹⁰³

Savaş iznini Yunanlılara veren Müttefikler, Türk Temsilciler Heyeti'ne konferans kararını bildirip biran önce cevap verilmesini istedi. Müttefiklerin bu aceleci tavrı karşısında Türk Temsilciler Heyeti, TBMM'nin karar verebilmesi için yirmi dört günlük bir zaman istedi¹⁰⁴ Sunulan koşulların kabul edilebilir olmadığını da Müttefiklere belirten Türk Temsilciler Kurulu, yakın zamanda bir barışın sağlanabileceği ümidini sürdürdüklerini¹⁰⁵ ifade etti ve bağlantıyı sağlama adına Doktor Nihat Reşat'ı Londra'da bırakıp konferanstan ayrıldı.¹⁰⁶

Sonuç

Londra Konferansı'nın zaten bir barış getirmeyeceğinin farkında olan Müttefikler, TBMM Temsilcisi Bekir Sami Bey ile ikili anlaşmalar yapma yoluna gitti. Bekir Sami Bey'in TBMM'nin iznini almadan ve Misak-ı Milli'nin ruhuna aykırı olarak yapmış olduğu bu anlaşmalar¹⁰⁷ kendisine pahalıya mal oldu.

Görsel

Akademik
Bakış

166

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

¹⁰² Lloyd George, Doğu Sorunu'nu TBMM'nin emellerine göre çözümlenmeye çalışan İtalya ve Fransa'nın ortak bir davranış içerisinde girdiklerini görüyor ve bu süreci etkisizleştirmek adına Yunanlıları tutumlarını savaşı sürdürme konusunda etkilemeye çalışıyordu. Esat Arslan, "1921 Yılı İlk Yarısında Türk, Fransız-İtalyan Yakınlaşması Karşısında İngiliz Politikası ve Mustafa Sagir Olayı" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XI, S.31, (Mart 1995), s.188.

¹⁰³ Sonyel, *a.g.e.*, s.131- 132.

¹⁰⁴ Bilsel, *a.g.e.*, s.416, Sonyel, *a.g.e.*, s.131.

¹⁰⁵ *Atatürk ün Milli Dış Politikası*, s.313.

¹⁰⁶ Yusuf Kemal Tengirşenk, *Vatan Hizmetinde*, Ankara 1981, s.222. I. İnönü Zaferi sonrasında savaş uçaklarıyla Bozöyük yöresinde dağıttıkları bildiride: "sahtekâr kumandanlarınız bir İnönü Zaferi çıkararak sizi sarhoş ettiler. İçinizde Mustafa Kemal'den başka düşüncesiz yoktur. Pişman olacaksınız." mesajını ileten Yunanlılar, Londra Konferansı'nın yapılması ve TBMM'nin bu sürece katılmasıyla Müttefikleri ile birlikte TBMM'nin meşruluğunu tanıma noktasına gelmiştir. Nuri Köstüklü, "İ. İnönü Muharebesi ve Siyasi Sonuçları Üzerine Bazı Düşünceler" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.VII, S.21, (Kasım 1991), s.604.

¹⁰⁷ Bekir Sami Bey Fransa ile yaptığı anlaşmada Kilikya bölgesinde savaşa son vermeyi, esirlerin serbest bırakılmasını kabul ediyordu. Fransa Kilikya'dan çekilecek, Hatay'da özel bir yönetim kurulacaktı. Kilikya'da kurulacak polis teşkilatında Fransızlar da bulunacak, bölgede herhangi

Türk Temsilciler Kurulu daha ülkeye dönmeden Yunan ordusu yeniden saldırıya geçti.¹⁰⁸ Türk Kurtuluş Savaşı'nda İkinci İnönü Muharebesi olarak bilinen bu savaş Türk ordusunun kazandığı çok anlamlı bir savaştı. Bu savaş tam anlamıyla Türk Kurtuluş Savaşı'nın bir kırılma noktası oldu. Türklerin esaret zinciri olarak gördüğü Sevr Antlaşması'nın hiçbir şekilde Türkler tarafından kabul edilmeyeceğinin tüm dünyaya bir zaferle duyurulmasıydı. İkinci İnönü zaferinin taşıdığı önemi Mustafa Kemal Paşa İsmet Paşa'ya gönderdiği telgrafta kullandığı sözlerle tarihe kaydetti.¹⁰⁹

Katılımcı devletlerin ayrı ayrı amaçlar peşinde koştuğu bir ortamda açılan Londra Konferansı, TBMM Hükümeti tarafından daha işin başında kuşkuyla karşılandı.¹¹⁰ Müttefiklerin bir oyalama ve Yunanlılara zaman kazandırma hedefi güttüğüne inanan Ankara,¹¹¹ Misak-ı Milli ilkesini dünya kamuoyuna duyurma amacı taşıdığından “doğrudan davet” şartıyla konferansa katılma kararı aldı.

Türk tarihinde: “savaş meydanlarındaki zaferlerin barış masasında sürdürülemediği” yönünde genel bir kanı vardır. Londra Konferansı döneminde yaptığı ikili anlaşmalarla Bekir Sami Bey bu genel kanıyı pekiştiren bir diplomat olmuştur.

TBMM'nin temel ilkesi Misak-ı Milli çerçevesinde bir barış elde etmektir. Bekir Sami Bey, Ulusal Mücadeleye inanmış olmakla birlikte, Moskova'da Sovyet Rusya ile barış görüşmelerini TBMM adına sürdüren bir diplomattır. Türk-Sovyet barış görüşmelerinin uzamasından dolayı Bekir Sami Bey, Sovyet liderinin samimiyetinden şüphe duymuş ve görüşmelerin bir anlaşmayla sonuçlanmayacağı kanaatine ulaşmıştı. Sovyetlerin otokratik bir azınlık ta-

bir ülkeye ayrıcalık tanınırsa aynı ayrıcalık Fransa için de geçerli olacaktır. Toktamış Ateş, “Milli Mücadele’de Ordu, Savaşlar ve Cepheler”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 5, İletişim yay., İstanbul 1985, s. 1175; Türk-İngiliz Anlaşmasına göre; Türkiye bütün İngiliz esirlerini iade ederken, İngiltere sadece Ermenilere ve İngiliz esirlerine zulüm ve kötü muamele etmemiş Türk esirlerini geri verecekti. Türk-İtalyan Anlaşmasına göre; İtalya İzmir ve Trakya'nın, Konferansta TBMM'ne bırakılmasını savunma karşılığında; Burdur, Muğla, Isparta illerinin tamamında ve Afyonkarahisar, Kütahya, Aydın ve Konya illerinin daha sonra tespit edilecek bölgelerinde iktisadi ayrıcalıklar elde edecekti. Ereğli madenleri ise bir Türk-İtalyan şirketine devredilecekti. Yılmaz Altuğ, *Türk İnkılâp Tarihi (1919-1938)*, İstanbul 1992, s.120; Mehmet Gönübol, Cem Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)*, Ankara 1997, s. 28.

¹⁰⁸ TBMM.ZC., IX, s.321-328.

¹⁰⁹ “...Siz orada yalnız düşmanı değil, ulusun ters alinyazısını da yendiniz...” Atatürk, a.g.e., s.777.

¹¹⁰ Londra Konferansı'nı sadece TBMM değil Sovyet Rusya da şüphe ile karşılamış ve Çiçerin İngiltere'nin politikasını : “...ya kendisini kahramane müdafaa eden Türkiye halkı arasında inhilal esbabı sokarak kuvve-i mukavemetini kesr etmek yahut Sovyetik Rusya ile olan mücadelesinde Türkiye halkını kendi tarafına celb eylemektir.” şeklinde değerlendirmiştir. İzzet Öztoprak, “Londra Konferansı ve Türkiye Meselesinin Cereyan-ı Müzakeratı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XI, (Kasım 1995), S. 33, s.581.

¹¹¹ Mehmet Gönübol, Cem Sar, a.g.e., s.26.

görsel

Akademik
Bakış

167

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

rafından idare edildiğine ve azınlık haklarının gözetilmediğine de inanan Bekir Sami Bey, bir an önce Müttetiklerle anlaşma niyetindeydi ve bu niyetini de yaptığı ikili anlaşmalarla gösterdi.

Türkiye adına, görev başında iken en uzun süre yurt dışında kalan Dışişleri Bakanı¹¹² unvanını 2009 yılı itibarıyla de koruyan Bekir Sami (Kunduh), Londra Konferansı sonrasında; Birindisi-İstanbul-Samsun üzerinden Ankara'ya ulaşmış ve Mustafa Kemal Paşa'ya Londra'da imzaladığı ikili anlaşmalar hakkında bilgi vermişti.¹¹³ Bu görüşme esnasında; gerek Mustafa Kemal Paşa'nın, gerekse TBMM'nin yoğun eleştirisine uğrayan Bekir Sami Bey, yaptığı ikili anlaşmaları kendince haklı göstermeye çalışmış, ancak başaramamıştı. Zaten, Mustafa Kemal Paşa da nazik bir şekilde istifa etmesinin kendisine yakışır bir hareket olacağını belirtmişti. Bekir Sami Bey de bu görüşme sonrasında TBMM'ne dilekçesini sunmuş ve istifa etmiştir.¹¹⁴

Kaynaklar

ALTUĞ Yılmaz, *Türk İnkılâp Tarihi (1919-1938)*, Çağlayan Kitapevi, İstanbul 1992.

ARMAOĞLU Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980), Tısa Matbaacılık*, Ankara 1986.

ARSLAN Esat, "1921 Yılı İlk Yarısında Türk, Fransız-İtalyan Yakınlaşması Karşısında İngiliz Politikası ve Mustafa Sagir Olayı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XI, S.31, Mart 1995, s.187-222.

ATATÜRK M. Kemal, *Nutuk-Söylev*, I-II, TTK, Ankara 1986.

Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923, I, (Kültür Bakanlığı Yayını), Atatürk Dizisi/34, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir.

ATAY F. Rifki, *Çankaya*, Kırıl Matbaası, 1984 İstanbul.

ATEŞ Toktamış, "Milli Mücadele'de Ordu, Savaşlar ve Cepheler", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.5, İletişim yay., İstanbul 1985, s.1168-1175.

AYBARS Ergün, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, I, Ankara, 1994.

BİLSEL M. Cemil, *Lozan*, I, Söğüt Ofset, İstanbul, 1995.

BOLAT Mahmut, "Genel Hatlarıyla Atatürk Dönemi Türkiye'nin İkili İlişkileri", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, C. 7, S. 1, Haziran 2006, s. 45-74.

¹¹² Bilal N. Şimşir, *Bizim Diplomatlar*, İstanbul, 1996, s. 39.

¹¹³ Bekir Sami Bey, bu anlaşmaları imzalama nedenini kendince haklı nedenlere dayamıştır. Ülkeye dönüp anlaşmalar hakkında gerekli yerlere bilgi veren Bekir Sami Bey, tekrar Avrupa'ya gitmiş ve birtakım girişimlerde bulunmuştur. TBMM tarafından resmi bir görevinin olmadığına açıklanmasından sonra da 12 Ağustos 1921'de Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği telgraf-la ikili anlaşmaları savunmaya devam etmiştir: "Daha fırsat elde iken akıllıca bir siyasa gütmek ülkeyi içine düştüğü büyük girdaptan kurtarabilir..." Atatürk, *a.g.e.*, s. 791.

¹¹⁴ "TBMM.GCZ., II, s.73; Bekir Sami Bey'in istifası İngiltere'nin İstanbul Yüksek Komiseri Sir H. Rumbold tarafından Lord Curzon'a, "Ankara'da şovenizmin ağır bastığı" şeklinde bir ifadeyle bildirilmiştir. İzzet Öztoprak, "II. İnönü Savaşı Sonrasında İç Siyasi Durum ve Ankara'da Hükümet Değişikliği", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XIV, S.42, (Kasım 1998), s.1085.

görsel

- BORAK Sadi, *Atatürk'ün Gizli Oturumlarda Konuşmaları*, Şefik Matbaası, İstanbul 2004.
- GOLOĞLU Mahmut, *Sivas Kongresi*, Başnur Matbaası, Ankara 1969.
- GÖNLÜBOL Mehmet., Cem Sar, *ATATÜRK ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)*, Gün Ofset ,Ankara 1997.
- GÖZE Ayferi, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Devrimi Tarihi*, Beta Basım A.Ş., İstanbul 1993.
- IRMAK Sadi, *Atatürk Yaşamı ve Eseri*, (Büyük Atatürk'ün 100. doğum yıldönümü. Pamukbank T.A.Ş) Binbirdirek Matbaacılık, İstanbul 1981.
- JAESCHKE Gotthard, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, (Çeviren: Cemal Köprülü), TTK, Ankara 1991.
- JAESCHKE Gotthard, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922)*, I, TTK, Ankara 1989.
- KANSU M. Müfit, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, I, TTK, Ankara 1988.
- KARABEKİR Kazım, *İstiklal Harbimiz*, Türkiye Basımevi, İstanbul 1960.
- KINROSS Lord, *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, (Çeviren: Necdet Sander), Altın Kitaplar Basımevi, İstanbul 1990.
- KOCATÜRK Utkan, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi*, 1918-1938, TTK, Ankara 1988.
- KODAMAN Bayram, *Şark Meselesi Işığında Sultan II. Abdülhamid'in Doğu Anadolu Politikası*, Orkun Yayınevi, İstanbul 1983.
- KOLOĞLU Orhan, *Gazi'nin Çağında İslam Dünyası, (1919-1922)*, I, Boyut Matbaacılık, İstanbul 1994.
- KÖSTÜKLÜ Nuri, "I. İnönü Muharebesi ve Siyasi Sonuçları Üzerine Bazı Düşünceler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.VII, S.21, Temmuz 1991, s.603-607.
- MANGO Andrev, *Atatürk. Modern Türkiye'nin Kurucusu*, (Çev: Füsün Doruker), Remzi Kitapevi, İstanbul 2007.
- MERAY Seha L., Osman Olcay, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri. (Mondros Bırakışması, Sevr Andlaşması, İlgili Belgeler)*, Ankara Üniversitesi. Basımevi, Ankara 1997.
- ÖZALP Kazım, *Milli Mücadele 1919-1922*, I, Ankara 1988.
- ÖZTOPRAK İzzet, "II. İnönü Savaşı Sonrasında İç Siyasi Durum ve Ankara'da Hükümet Değişikliği", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XIV, S.42, Kasım 1998, s.1081-1097.
- ÖZTOPRAK İzzet, "Londra Konferansı ve Türkiye Meselesinin Cereyan-ı Müzakeratı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XI, S.33, Kasım 1995, s.565-612.
- ÖZÜÇETİN Yaşar, *Çok partili Hayata Geçiş Sürecinde Kırşehir*, Berikan Yayınevi, Ankara 2009.
- SONYEL Salahi R., *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, I, TTK, Ankara 1987.
- SONYEL Salahi R., *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, II, TTK, Ankara 1991.
- SOYSAL İsmail, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, I, TTK, Ankara 1983.
- ŞİMŞİR Bilal N., *Bizim Diplomatlar*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1996.

Gazi

Akademik
Bakış

169

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

TANSEL Selahattin, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, II-III-IV, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1991.

TENGİRŞENK Y.Kemal, *Vatan Hizmetinde*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1981.

Türk İstiklal Harbi, İstiklal Harbinde Ayaklanmalar(1919-1921),IV, (Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı),Ankara 1974.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, I, Sanem Matbaacılık, Ankara 1985.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VII, TBMM Matbaası, Ankara 1994.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, IX, TBMM Matbaası, Ankara 1954.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, I, TBMM Matbaası, Ankara 1959.

VELİDEDEOĞLU, H. Veldet, *İlk Meclis, Milli Mücadele'de Anadolu*, Çağdaş Yayıncılık, İstanbul 1990.

YALÇIN E. Semih Yalçın, *Atatürk'ün Milli Dış Siyaseti*, Gazi Kitapevi, Ankara 2007.

görsel

Akademik
Bakış

170

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009